

ARĂTOR, -OARE adj., s.m. I. A d j . 1. (Despre pământ sau loc) Care se poate ara, care e bun de arat, arabil. Săse pământuri arătore (a. 1661). URICARIUL, XXV 53. Pământurile ceale arătore nu se pot agonisi fără de gunoiu. ECONOMIA, 60/7. Pământul ce se lucrează, se zice loc arător; cel rămas nearat un an sau doi, pârlog; dacă pârlogul se învechește, țelină. HEM. 1474.

2. (despre vite) Care se întrebuințează la arat, care trage la plug. Vaca cea stearpă, și boii arători... ȚICHINDEAL, F. 187/13.

II. S u b s t . (Rar, învechit) Plugar. Arător = arător. ANAN. CAR. Arătorul... silește Boii săi cei grei la pas. I. VKCK-RESCU, P. 18/21.

[/și: (învechit și dial.) arătoriu.]

- În înțelesul I, e lat. aratorius, -a, -um care se poate ara, care se întrebuințează la arat. În înțelesul II, e lat. arator schimbat și el în aratorius, prin substituirea obișnuită în românește a sufixului -torius în locul lui -tor.

ARĂTORIU, -IE adj. (Rar, numai despre unelte) Care slujește la arat, privitor la agricultură, de plugărie. Instrumentele arătore sunt foarte primitive. I. IONOSCU, D. 134. Productele manufacturate erau numeroase:... un model de o moară... și alte specimene de instrumente arătorii. ODOBESCU, I 480. [/și: arătoriu, -ie adj.]

- N. după fr. (instruments) aratoires lat. aratorius, -a, -um idem.).

ARĂTORIU adj. v. arător, aratoriu.

ARĂTOS, -OĂSA adj. Chipeș, impozant, falnic, cu o înfățișare măreață. Stefan Vodă, viind pre un cal foarte arătos și mare...
 N. COSTIN, LET. I 133/34. Frumoasă dară și arătoasă la chip și mângăioasă la vedere. CANTEMIR, ap. HEM. 1564. Și decât vulturul mai arătoasă aș fi. id. IST. 58. [Pre Alexandru Ghica] l-am văzut și noi, om de fire și arătos. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 193/22. Era arătos nevoie mare. Ai fi pus ochii pe dînsul d'ar fi fost într'o mie. ISPIRESCU, L. 352. / (Despre lucruri, mai ales despre case) Mare, impozant. Lemnele cele uscate... [sânt] mai bune de ars, dar mai nearătoase. URICARIUL, I 347. Cetatea lui era încă mică și puțin arătoasă. ODOBESCU, III 287. Niște curți arătoase și frumoase. SBIERA, P. 88. Pentru omenirea cu portofel mai gros... erau două locante mai arătoase. PAS, L. I 57. Case mari, arătoase, mai luminoase. id. ib. 82. Unde c'au văzut-o [casa] o leacă mai mare, mai arătoasă decât bordeiele lor. GALAN, Z. R. 264. Dela geamul casei mari, arătoase, de dincolo de drum. V. ROM. Decembrie 1950, 159. Cum e bradul arătos, Așa-i badea de frumos. IARNIK-BĂRSEANU, D. 39. / F i g . Toate aceste sânt fapte arătoase. ARHIVA R. I 159/14. / F r u m o s . Fața lui... [era] veselă și arătoasă. PISCUPESCU, O. 100/20.

- Derivat dela arăta, cu suf. -os.

ARĂTOȘENIE s.f. Insușirea de a fi arătos, impunător, falnic, chipeș, frumos. Arătoșenia și voinicia femeilor. GIB. MIHĂESCU, ap. IORDAN, LRA 170. [Pronunț. -ni-e. / Pl. -senii.]

- Derivat dela arătos cu suf. -enie.

ARĂTOȘIE s.f. (Rar) =arătoșenie. DICT. [Pl. -sii.]

- Derivat dela arătos cu suf. -ie.

ARĂTURĂ s.f. 1. Munca aratului, arare, arat. Oamenii ce vor fi săzători pe moșiile mănăstirii să aibă a clăcui 12 zile într'un an, la arătură, la coasă și la secere. DOC. (1744), ap. HEM. Trebue să muncești la arătura câmpului. ISPIRESCU, U. 24. Fie, neico, câți or vrea, Că tot nu-s ca dumneata, Nici la stat, nici la făptură, Nici la joc, nici l'arătură. HODOȘ, P. P. 81. După anotimp, se zice arătură de primăvară și arătură de toamnă; după numărul anilor de când se trăsese cu plugul peste o țelină, arătura se chiamă de o brazdă, de două brazde, de trei brazde etc. HEM. 1475. Asta îi trezea amintiri nedesluite dela alte arături, și omul simțea o plăcere care-l făcea să strângă pumnii pe lemnul lucios... al coarnelor plugului. DUMITRIU, V. L. 7. / Loc de arătură = loc arător, loc (bun) de arat, arabil. După aceeaia au cumpărat însuș Marin un loc de arătură dela Stanciul Jaglei... și în Călinet alt loc de arătură drept 60 de aspri. DOC. (1579), ap. HEM. 1476.

2. Bucatele de pe un loc arat și semănat; recoltă semăntură. Oare-cine den plugari, de va intra în pământul altuia, de-l va ara, să nu ia nemică, nice pentru munca lui, nice pentru arătură. PRAV. MOLD. 1₂. Ori ca și vântul de-apus când iute s'aruncă'n vârtejuri Peste bogatele țarini și toat'arătura răstoarnă. MURNU, I. 29. Sporeau arătura sau pânzele ca să-și sporească boierii osânzele. DEȘLIU, G. 54. Dare de seamă asupra mersului străngerii grânelor, semănatului de toamnă și plivitului arăturilor de toamnă. FIN. COLH. 212.

3. Pământul care e de arat sau s'a arat; câmp cultivat, țarină. De venea apa mare, arăturile lui le îneca. ISPIRESCU, L. 206. Țăranii au împânzit câmpul și arăturile de toamnă. SAHIA, N. 27. Ostașii au sărit peste arătură... iar lumea s'a împrăștiat. PAS, L. I 32. Călcau mai mult prin arătură decât prin mijlocul so-

selei. id. ib. 34, cf. id. ib. 51. Rizea se lăsă legat încercând să zărească arăturile. DUMITRIU, B. F. 159. Tractoristele... au făcut câte 5 ha. arătură pe zi. SCÂNTEIA, 1951, nr. 2178. Puiculiță, floare'n gură! Când te văd în bătătură îmi uit plugu'n arătură, Sapa'nfiptă'n curătură. ALECSANDRI, P. P. 243. Cine-i ca mine străin? Numai mierla din păduri, Cârsteiul din arături. TEODORESCU, P. P. 283.

4. Timpul aratului. Iară plugu', nou ușor, lucrat în hier rumânesc, să hie gata la' arătura lui. JIPESCU, ap. GCR. II 259.

[Pl. -turi.]

- Din lat. aratura idem.

ARĂV' adj., subst. (Invechit) v. arab.

ARĂVOANĂ s.f. v. arvună.

ARĂVON s.n. v. arvună.

ARĂVON s.n. v. arvună.

ARĂVONĂ s.f. v. arvună.

ARĂVONĂ s.f. v. arvună.

ARĂVONI vb. IV. v. aravuni.

ARĂVONI vb. IV. v. arvuni.

ARĂVONISI vb. IV. v. arvuni.

ARAVUNĂ vb. I. v. arvuni.

ARÂNDĂ vb. I. (Transilv.) v. arendă.

ARÂNDARE s.f. (Transilv.) v. arendare.

ARÂNDĂ s.f. (Transilv.) v. arendă.

ARBACIC s.m. sg. (Bot.) v. arpagic.

ARBAGIC s.m. sg. (Bot.) v. arpagic.

ARBALT s.n. (Med. pop.) v. orbalt.

ARBALESTRĂ s.f. (Invechit) = arbaletă. [Pl. -lestre.]
- N. din fr. arbalestre idem.

ARBALETĂ s.f. = arcubalistă. [Pl. -lete.]
- N. din fr. arbalete idem.

ARBANAȘ s.m. (Invechit, azi numai în poezia populară).
Albanez, Arnăut. Supt sabia lui... au plecat: Sârbii, Arbănașii,
Frâncii, Iverii, Cărăimanii... MOXA, 395/14. Pir, Craiul Epiroți-
lor, adecă a Arbănașilor. M. COSTIN, LET. I 14/34. [Pl. -nași. /
și: (în poezia pop.) Albănaș s. m. HEM. 1479.]
- Din sârb. Arbanas idem, schimbat sub influența suf. -aș.

ARBIĂȘ s.n. Diminutiv al lui arbiu. Și dă-mi ăl fluer al
tău, Să-ți dau arbiașul meu. POP., ep. ȘIO. II 401. [Pl. -așe.]
- Derivat dela arbiu cu suf. -aș.

ARBIR s.n. v. arbiu.

ARBITRĂ vb. I. T r a n s . și a b s o l . 1. A judeca o pricină (sau a face o evaluare, o apreciere) în calitate de arbitru (la cererea părților sau j u r oficial). Contesa a arbitrat întrenoi și restul Veneției. CA. PETRESCU, T. II 191. / (Sport) A supraveghea (și a conduce) desfășurarea reglementară a unei întreceri sau competiții, stabilind rezultatele obținute de competitori. - Dumneata ne arbitrezi [într'o partidă de tenis de masă]. SEBASTIAN, T. 87, cf. 88. Arbitrând strict, împiedicați un joc prea dur. POLO, 62.

2. F i g . (Rar) A avea cuvânt hotărâtor într'o situație; a servi de model unei comportări.

[Prez. ind. arbitrez.]

- N. din fr. arbitrer idem.

ARBITRĂGIU s.n. v. arbitraj.

ARBITRAJ s.n. 1. Judecată a unui diferend, făcută de arbitri; judecată a unei pricini care se face de judecători aleși de amândouă părțile. (POENARU); eretocrisie. Arbitraj de stat = a) Judecată a unui litigiu patrimonial dintre organele și instituțiile de stat, precum și dintre organizațiile și întreprinderile economice ale statului făcută de unul sau mai mulți arbitri de stat. Ministerul Justiției va trebui să organizeze introducerea în practică a arbitrajului de Stat. LEG. EC. PL. 472. Litigiile patrimoniale... se rezolvă prin arbitraj de Stat. ib. 531. Multe instituții și întreprinderi nu au folosit calea arbitrajului de stat. V. LUCA, BUG. 50, cf. id. ib. 57; b) comisie de arbitri care funcționează pe lângă Consiliul de Miniștri și pe lângă comitetele executive re-

gionale. Dacă în litigiu figurează ca reclamant sau pârît un departament, arbitrajul se va face totdeauna de arbitrajul de Stat de pe lângă Consiliul de Miniștri. LEG. EC. PL. 532. Consiliul de Miniștri poate controla hotărârile pronunțate de arbitrajul de Stat. ib. 534.

2. Hotărâre dată de arbitri. În sfârșit, un alt aspect negativ: arbitrajele nu au corespuns. SP. POP., 1950, nr. 1784, 2.

3. (Fin., în regimul capitalist) Speculație (internațională) de bursă, constând din efectuarea a două operații (de cumpărare și vânzare) pentru a realiza un câștig din diferența de preț a aceleiași valori pe două piețe diferite, sau a două valori deosebite pe aceeași piață (sau pe piețe diferite); operație de bancă, care consta în aflarea pieței celei mai avantajoase pentru cumpărarea sau vânzarea valorilor de bursă, Arbitragiurile sânt calculele prin care financiarul poate să cunoască mijlocul cel mai avantajos de a-și incasa o creanță, sau de a-și plăti o datorie, sau în fine de a specula asupra scrisorilor de schimb. CLIMESCU, A. 294.

Pl. -traje și -trajuri. / Și: (rar) arbitragiu s.n.
(-tragii și -tragiuri). 7

- N. din fr. arbitrage, ital. arbitraggio idem.

ARBITRAL, -A adj. 1. (Care este) pronunțat de arbitru sau de arbitri. S'a supus sentinței arbitrale.

2. (Care este) alcătuit din arbitri. Un tribunal arbitral.

- N. din fr. arbitral, (lat. arbitralis, -e) idem.

ARBITRAR, -Ă adj., s.n. 1. A d j . Care pornește dintr'o hotărâre individuală, luată după proprie și liberă apreciere sau după bunul plăc al cuiva, iar nu dintr'o rânduială prestabilită, din lege sau din motive general valabile; samavolnic, samavolnicesc.

Prin o absolută și arbitrară putere, dorește... să-și întărească
tiranică sa stăpânire (s. 1848) URICARIUL, X 1. Potoliră cârtirile
poporului asupra acestei urmări arbitrare. C. NEGRUZZI, I 241.
Esteticul ... nu se prezintă separat și arbitrar, ci e implicat ...
de o mulțime de alți factori. VITNER, CR. 47. Separarea aceasta
este arbitrară și nereală. id. ib. 102. ... Această doctrină \sqrt{a} lui
 Avenarius, asupra seriei dependente și independente a experienței $\sqrt{}$
 ... constitue o strecurare neligitimă, arbitrară, eclectică din
punctul de vedere al filosofiei. LENIN, MAT. EMP. 56. $\sqrt{\text{Statutul}}$
artelului agricol spune $\sqrt{\text{mutarea arbitrară (samavolnică) a mijloa-$
celor, dela un articol la altul din planul de cheltueli, nu se per-
mite conducerii. FIN. COLH. 44. / Spec. (Mat.) Ales oricum
 (LEX. TEHN.), stabilit după voie, la întâmplare; oarecare. Constan-
tă, funcție etc. arbitrară. Cantitate arbitrară = cantitate căreia
i se poate atribui o valoare oarecare. / (Cu funcție a d v e r -
 b i a l ă) Samavolnicește. Funcționarilor publici nu le este în-
găduit a se purta arbitrar cu lumea.

2. S . n . Procedare samavolnică; samavolnicie. Vrăj-
mași a \sqrt{i} arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noas-
tre. DACIA LIT. XI/37. Opresiunea economică și arbitrariul marilor
latifundiari au dus la o criză generală a economiei agricole.
 CONTEMPORANUL, 1948, nr. 111, 3/2. / Judecată proprie liberă,
nesupusă nici unui articol de lege. Cu toate acestea determinarea
prețului poate di lăsată la arbitrarul unei a treia persoane.

$\sqrt{\text{Și: arbitrarium, -arie.}}$

- N. din fr. arbitraire. (lat. arbitrarius, -a, -um, idem.)

ARBITRARE s.f. (Sport) Faptul de a arbitra. Arbitrarea
partidei a decurs în condiții normale.

- Abstract verbal al lui arbitra.

ARBITRARICĂȘTE adv. (Invechit). În mod arbitrar, samavolnicește.

- Derivat dela arbitrar cu suf. -icește.

ARBITRARIETĂTE s.f. (Rar) 1. Caracterul a ceea ce este arbitrar.

2. (C o n c r e t i z a t) Procedare după bunul plac, subiectivă, arbitrară; act arbitrar. Proape în întreaga simfonie, există o mare arbitraritate a ritmicii. CONTEMPORANUL, S. II, 1949 nr. 138. 8/2. Urmarea acestor arbitrarități este sau un mare efect metaforic sau un rezultat muzical extraordinar. id. ib. 1950, nr. 170, 5/3.

√Pronunț. -ri-e-. / Pl. -tăți. √

- Derivat dela arbitrar, cu suf. -(ie)tate, cf. n o t o r i e t a t e .

ARBITRĂT, -Ă adj. (Sport) Care este condus(ă) sau controlat(ă) de un arbitru. Ieri am jucat o partidă amicală nearbitrată.

- Participiul lui arbitra cu valoare de adjectiv.

ARBĪTRIU s.n. (În filosofia neștiințifică, idealistă, mai ales în expresia) Liber = arbitriu = facultatea voinței (omului) de a se determina singură, de a alege fără motive exterioare, (p . e x t .) de a lua hotărâre după bunul plac, indiferentă, arbitrară. Cf. l i b e r t a t e , d e t e r m i n i s m , f a t a l i s m , n e c e s i t a t e . Liberul arbitru nu este, deci nimic altceva decât capacitatea de a decide în cunoștință de cauză. ENGELS, ap. LENIN, MAT. EMP. 208. Jonglerii fizicienilor atomis-ti burghezi contemporani îi duc pe aceștia la concluzii despre „liberul arbitru al electronului”. CONTEMPORANUL, 1949, nr. 120, 7/6

̄Pronunț. ar-bi-tri-u sau ar-bi-triu. / Pl. -bitrii sau -bitriuri. / Și: (prin confuzie cu arbitru, după fr.) arbitru s.n. 7
- N. din lat. arbitrium voința, bun plac.

ARBĪTRU¹ s.m. 1. Judecător ales de părțile împlicate (sau desemnat de un tribunal) pentru a hotărî asupra unui diferend și la a cărui sentință ambele părți se supun de bunăvoie lor, de obicei fără apel la o altă judecată; eretocrit (POENARU). Judecata arbitrilor iaste ca o judecatorie carea nu să supune cătră altă judecatorie. PRAVILA (1814) 14/15. Dacă toate părțile sunt majori, ele pot conveni să facă vânzarea în fața unui arbitru, numit de dîsele. HAMANGIU, C. C. 176. Te prevenisem. Nu sunt bun de arbitru. SEBASTIAN, T. 96. / S p e c . Persoană însărcinată să-și dea părerea într'o afacere, (I. PANȚU, C. C. 289), expert numit de tribunal să-și dea avizul într'o chestiune anumită. Arbitru de stat = arbitru care judecă litigiile patrimoniale dintre organele și instituțiile de stat, precum și dintre organizațiile și întreprinderile economice ale statului; este numit de Consiliul de Miniștri și funcționează pe lângă acesta sau pe lângă un comitet executiv regional. Arbitrul de Stat va judeca litigiile, conform legilor... instrucțiunilor și contractelor între părți și potrivit principiilor generale economice ale Statului. LEG. EC. PL. 533.

2. F i g . Judecător suprem, persoană a cărei voință e suverană, stăpân absolut. Dacă soarta l-ar fi pus într'o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor..., asuprați... ar fi perdut perzându-l, un mare sprijin și apărător. C. NEGRUZZI, I 244. Țara s'a pomenit / Arbitru, deodată, deplin, peste-a lui soarte. MACEDONSKI, C. I 258. Persoană care impune o modă, care dă tonul. Petronius era considerat arbitrul eleganței, în Roma antică.

3. (Sport) Persoană însărcinată să conducă un joc, să judece și să sancționeze (în conformitate cu prevederile regulamen-

tare) eventualele greșeli ale jucătorilor. Un „arbitru” contenea o vreme lupta. KLOPSTOCK, F. 146. Arbitrul concursurilor va trebui să se încredințeze că atât materialul cât și aparatele întrebuintate sunt conforme cu regulamentul. CCD. ATL. 7. Arbitrul are controlul absolut al jocului. POLO, 15. Fiecare joc este condus de un arbitru de centru, ajutat de doi arbitri de tușe. HAND. B. 30, cf. ib. 15, 31. Arbitrul ajutor se așază de partea opusă arbitrului principal... [și] asistă pe arbitrul principal în orice acesta i-ar putea solicita ajutorul. VOLLEY, 22, cf. ib. 21. Arbitri de parcurs supraveghează ca nici un concurent să nu iasă din traseul indicat sau să taie drumul. CAMPIONAT CĂLĂRIE, 18. Arbitri de sosire... vor marca ordinea sosirii concurenților. ib. 19.

[Pl. -bitri.]

- N. din fr. arbitre, lat. arbitr idem.

ARBĪTRU² s.n. v. arbitriu.

ARBĪU s.n. Vărguța cu care se încarcă pușca sau pușcociul; vergea. Cf. r ă s t o c , c l i n p u ș . Se pune în țeavă un glonț și se împinge cu arbiul până ajunge în capăt. ISPIRESCU, ap. HEM. 1480. [Pl. -bie. / Și: arbir, arghir (CIHAC, II 543), alibiū (POLIZU) s.n.]

ARBORĂ vb. I. T r a n s . (Mai ales despre acțiunea înălțării sau desfășurării unui steag) A pune sau a ridica sus, în vederea tuturor, a înfige, a înălța (drept) ca un arbore. S'au arborat multe steaguri. / F i g . A afișe cu ostentație, a etala (o ținută, o atitudine). Arborează cincizeci de toalete. REBREANU, J. 244. Falsul obiectivism pe care-l arborează adeseori burghezia... CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 5/6. Toată lumea purta bascul

verde, pe care l'au arborat până și popii cei grași. ib. 1948, nr. 108, 3/3. [Prez. ind. arborez.]

- N. din fr. arborer, ital. arborare idem.

ARBORĂDĂ s.f. (Mar.) (La nave, s p e c . la navele cu pânze). Ansamblul catargurilor (arborilor, II 2) împreună cu toate anexele, dispozitivele și legăturile lor. Arborada unei nave cu vele (= pânze) are de scop să întindă o cât mai mare suprafață de vele, pentru a putea imprina navei o cât mai mare viteză. LEX. TEHN. [Pl. -rade.]

- Derivat dela arbore (4), cu suf. -adă.

ARBORĂRE s.f. Faptul de a arbora. [Pl. -rări.]

- Abstract verbal al lui arbora.

ARBORE s.m. l. Vegetal lemnos al cărui trunchiu începe să se ramifice, de obicei, numai dela o înălțime oarecare; copac, lemn (1). Mearseră cătră un arbure, și închiră-se pără la pământu.. pravednicului Avram îi părea că dreptu elu se închiră lemnul. CUV. D. BĂTR. II 190. Arburi vestejiți (c o p a c i de toamnă BIBLIA 1688) fără de rod. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1481. Satură-să arburii înalți (l e a m n e l e câmpului CORESI, PS., l i a m n e l e câmpului DOSCFTEIU, PS.) chedrii Lyvanului. PSALT. (1651), ap. HEM. 1482. Și nimic iar nu se poate, ca să n'aibă vr'un cusur, Arburi, plante, flori și oameni. PANN, P. V. I 6/27. Acea undă gemătoare, acel arbure jălind Par'că sunt doi juni prieteni... C. NEGRUZZI, II 14. Printr'acel hățis felurit de arburi..., merlele și pițigoii sueră. ODOBESCU, ap. HEM. 1481. Este drept că viața 'ntreagă, Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă. EMINESCU, P. 224. Se apropiară de borta arborelui. RETEGANUL, P.

I 14. Când... a dat între arbori... numai iată că-i sare iepuroiul de dimineată. SADOVEANU, P. M. 72. Zărind para roșie a lumânării, pe delușor, la fereastră, între arbori. CAMILAR, N. I 90. Și'nainte ne-au trimes... Pe crângul ceriului, Pe arborele vântului. MARIAN, NU. 468. Arborele mare Cade tare. ZANNE, P. 261. /

C o m p u s e : arborele - vieții = (Thuia occidentalis) arbore decorativ, din familia Pinaceelor, originar din America nordică, cultivat în părțile noastre în parcuri și mai ales în cimitire; are tulpina piramidală, înaltă uneori până la 15 m. și ramurile orizontale; fructele sale sunt conuri ovoide cu șase solzi trunchiați, semințele aripate. PANȚU. PL²; arbore puturos = c e n u ș e r . id. ib.; arbore de pâine = (artocarpus incisa) plantă arborescentă din familia Cucurbitaceelor al cărei fruct încălzit are miezul asemănător cu al pâinii. Arborul de pâine s'a răspândit din S.-Estul Asiei în insulele Oceanului Pacific, dând mereu, timp de nouă luni, niște fructe cât pepenii de mari. MEHEDINȚI, G. F. 174.

2. (Mar.) (Franțuzism) Catarg. Cf. TDRG. 482. Arborele mare = catargul principal.

3. F i g . Arbore genealogic = figură, în general în forma unui arbore, ale cărei ramuri pornesc dintr'un punct comun și reprezintă filiația membrilor unei familii și indică diversele grade de înrudire între ei. Arbore enciclopedic = tablou în care diferitele părți ale cunoștințelor omenești sunt reprezentate prin niște ramuri crescute dintr'o tulpină. / (Anat.) Arborul circulator = totalitatea vaselor prin care circulă sângele. Arborul vieții = tăietură longitudinală a cerebelului, înfățișând o figură arborizată. / (Chim.) Arbore de plumb sau arborele lui Saturn = grupare (cu aspect arborescent) de mici cristale de plumb ramificate, formată în jurul unei lame care a fost cufundată într'o soluție a unei sări de plumb. MACAROVICI, CHIM. 376.

4. (Tehn., Mec.) Organ de mașină (alcătuit din : părți de calare, fus(uri) și corp), care primește (și transmite) o mișcare de rotație; ax(ă); fus. SOARE, MAȘ. 64, 65, cf. LEX. TEHN. Arborii... de mișcare... cuplați cu un diferențial. IONESCU-MUSCEL, Fil. 302, cf. TES. 234, 236. Rândecelele mecanice vor avea arbori purtători de cuțite... PREV. ACCID. 45, cf. 8. Arborii de transmisiune se fac din oțel rezistent și omogen. IOANOVICI, TEHN. 240, cf. 45, 112, 122, 273, 373. Mașină pentru frezat arbori cotiți. NOM. MIN. I 103. Arborii verticali... SOARE, MAȘ. 67, cf. 44, 142, 174. / A r b o r e m o t o r = organ de mașină al unui motor care, fiind pus direct în mișcare de mașina motrice, transmite mișcarea de rotație dela aceasta la sistemul antrenat. LEX. TEHN., cf. SOARE. MAȘ. 144. Mișcarea părților mobile ale căutătorilor selectorilor și combinatorilor se obține printr'un abreiaj mecanic cu arborii motori în rotație permanentă. ENC. TEHN. I 168. Depozitul de aprovizionare cu piese de schimb s'a aprovizionat cu arbori motori. SCÂNTEIA, 1951, nr. 1967. / A r b o r e c o t i t = arbore (motor) cu unu sau mai multe coturi, care primește dela una sau mai multe biele o mișcare de rotație, pe care o transmite unui sistem antrenat, vilbrochen. LEX. TEHN.

√Pl. arbori. / Și: arbor s.m. (pl. arbori), arbur(e), (pl. arburi). BUL. LING. I 43. 7

- Din lat. arbor, -is, -em. Forma normală, păstrată dialectal și în limba veche e arbure; fonetismul cu o (arbore) e savant și refăcut după forma latină, cf. român față de rumân, din lat. romanus.

ARBORESCENT, -Ă (Bot.) Care are (sai ia) proporțiile, înfățișarea și însușirile unui arbore, care seamănă a arbore. Plantă arborescentă.

- N. din fr. arborescent (lat. arborescens, -entis, part. prez. al verbului arborescere a crește mare cât un arbore.)

ARBORESCENȚĂ s.f. (Bot.) Stare sau formă a unei plante arborescente.

- N. din fr. arborescence.

ARBORÉT s.n. (Silv.) Totalitatea arborilor (sau a unei anumite specii de arbori) care cresc laolaltă pe o anumită întindere a unui teren forestier; porțiune de pădure sau de plantație deosebită de restul acesteia prin: condiții speciale de vegetație, specie, vârstă, structură, etc. LEX. TEHN. Aici nu este vorba de o modalitate de tratament aplicabilă, fără deosebire, tuturor arboretelor din pădurea ce considerăm. P. ANTONESCU, A. 76. Cele mai bătute... au fost arboretele din părțile superioare ale coastelor... Masivele de molid... au suferit destul de mult... Arboretele de fag nu au fost lași puțin încercate de efectele vânturilor violente. id. ib. 13. [Pl. -ete.]

- Derivat dela arbore cu suf. -et. (Cuvântul e de formație recentă, prin analogie cu termeni vechi ca f a g e t , b r a d e t .)

ARBORÉTUM s.n. (Silv.) (Latinism sau franțuzism) Loc plantat cu arbori de pădure; grădină specială pentru cultura experimentală a unor aumiți arbori; grădină botanică; pepinieră silvică. Cf. a r b o r e t . DICT. SILV. 25.

- N. din fr. arboretum, lat. arboretum idem.

ARBORICOL, -ă adj. (Despre animale și plante) Care trăiește pe arbori. / Care aparține (sau este caracteristic, specific)

traiului pe arbori. Omul a fost silit să-și schimbe existența arboricolă și să renunțe la cățărutul pe copaci... RALEA, E. O. 69.

- N. din fr. arboricole idem.

ARBORICULTŌR s.m. Cel care se ocupă cu arboricultura.

[Pl. -tori.]

- N. din fr. arboriculteur idem. (din lat. arbor arbore, și cultor cultivator.)

ARBORICULTŪRĂ s.f. Cultura arborilor. [Pl. -turi.]

- N. din fr. arboriculture idem. (din lat. arbor arbore, și cultura cultură.)

ARBORIZĂT, -Ă adj. (Min.) Care prezintă arborizații. Agată arborizată.

- N. din fr. arborisé idem.

ARBORIZĂȚIE s.f. (Min.) Desen natural reprezentând ramuri de arbori (în tăieturi făcute în unele minerale). [Pl. -zații. /
și: arborizațiune s.f. (-uni.)]

- N. din fr. arborisation idem.

ARBORIZĂȚIUNE s.f. v. arborizație.

ARBUR s.m. v. arbore.

ARBURE s.m. v. arbore.

ARBŪST s.m. (Bot.) Plantă lemnoasă al cărei trunchiu crește mai mic și mai subțire decât al arborilor și se dezvoltă în felul

plantelor ierboase; copăcel. Pe crengile încâlcoite și negre ale unui arbust. A. CAZIMIR, GR. 52. Agrișul este un arbust. [Pl. - busti.]

- N. din fr. arbuste idem.

ARBŪZ s.m. (Bot.) v. harbuz.

ARC s.n. I. Armă primitivă ofensivă, alcătuită dintr'o vargă flexibilă de lemn sau de metal și dintr'o coardă prinsă de cele două extremități, cu care se arșvârle săgeata. Că, adecă păcătoșii întinseră arculu. CORESI, PS. ap. HEM. 1485. Arculu lui va rămănea întreg. PALIA (1582), ap. GCR. I 36/26. Am pus nărodul după neamuri, cu sabiile lor, cu fușturile lor și arcele lor. BIBLIA (1688) 344¹. [Bogdan-Vodă Lăpușneanul era] la călărie sprinten; ... a săgetare den arc tare, nu putea fi mai bine. URECHE, ap. HEM. 1486. [Antioh Cantemir] la primblări și la vânători cu șoimi... îmbla.... și la arc încă trăgea bine. N. COSTIN, LET. II 62/23. Mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc. C. NEGRUZZI, I 42. Zbârnăie-arcele încordate. ALECSANDRI, P. II 16. Lănci scânteie lungi în soare, arcuri se întind în vânt, și ca nouri de aramă... Vin săgeți de pretutindeni. BMINESCU, P. 242. O pocitanie de om umbla cu arcul după vânat paseri. CREANGĂ, P. 244. Să ceri de la tată-tău paloșul, sulita, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el când era flăcău. ISPIRESCU, L. 3. Un răstimp rămase încordat ca un arc, pândind. SADOVEANU, N. F. 102. Și eu mă uit la vechile-mi poeme ca un tanchist la sulita și arc. BENIUC, V. 133. Un furier deșirat, ... puneă tamponul după fiecare semnătură, îndoindu-se ca un arc nesigur. SAHIA, N. 71. (P o e t .) În zadar vă mai căzniți să întindeți arcul vieții. MARCOVICI, C. 87/16. E x p r .
(După fr. avoir plus d'une corde à son arc) A avea (mai multe sau

alte) coarde la arc = a dispune de mai multe mijloace pentru atingerea unui scop. Când i se părea că punga nu i se umplea destul de repede, avea și alte coarde la arc. Scotea pe Aga în târg cu cântarul și cu falanga... GHICA, ap. HEM. 1489. F i g . (Psih.) Arc reflex = fenomenul care constă din transmiterea unei excitații până la un ganglion nervos și din reacția consecutivă a unui mușchiu, fără mijlocirea unui fenomen de conștiință.

II. 1. Tot ce are o formă încovoiată, ca a unui arc. Ridică, tremurând, colțul invelitoarei... Observă în fugă arcul sprâncenei și mărimea curicăsă a pleoapelor. ZAMFIRESCU, R. 171. Avea dureri nesuferite în arcurile coastelor și arsuri pe șira spinării. VLAHUȚĂ, ap. HEM. 1489. În farmecul dulcelui soma Sub arcu-ri de ramuri în floare, Lăsat-ai pe-al codrului domn. NECULUȚĂ, Ț. D. 75, cf. 74. / F i g . Cismeaua aceea a păcurarului era un monument alcătuit dintr'o lespede de piatră... străpunsă de o țevă de aramă prin care se arunca, într'un arc, izvor limpede. SADOVEANU, Z. C. 94. / (Muz.) Linia curbă ce servește la legarea notelor. T. POPOVICI, D. M. / Arcul ochiului = iris DDRF.

2. (Geom.) O porțiune anumită dintr'o circumferință sau dintr'o linie curbă oarecare. Lungimea unui arc de curbă nu se poate compara cu o lungime de dreaptă. MELIK, G. 139. În acelaș cerc sau în două cercuri egale, la unghiuri la centru egale corespund arce egale, și coarde egale. GEOM. PL. 71, cf. 69, 212. Unei valori date lui Y. îi corespund o infinitate de valori pentru arcul X. ALGEBRA, 54. Unghiurile se măsoară cu ajutorul arcelor de cerc. TRIGON. 11, cf. 23, 32, 53, 65.

3. (Arhit.) Parte adusă în formă de arc, într'o construcție, boltă puțin scobită. În iatacul tăinuit Intră, unde zidul negrugru într'un arc a'ncrămenit. EMINESCU, P. 184. Se mai văd consolele, pe care se răzneau arcele boltilor. IORGA, CH. I. II, 17. /

Un candelabru plutea în mijlocul salonului, și legănându-se ușor, mișca flăcările a trei rânduri de lumânări care se însuteau, chinăruite de curcubee, în lanțurile de prisme ce legau în arcuiri-arcuiri feșnic de feșnic. DELAVRANCEA, S. 121. ▮Trebuie supuse aprobării Min. Construcțiilor▮ proiectele oricăror sisteme de rezistență, care au un caracter special... precum: plăci autoportante, cupole, cadre și arce de mari deschideri. LEG. EC. PL. 507. / Arc de triumf (sau triumfal = a) (în antichitate) construcție monumentală formând un mare portic arcuit, împodobit cu baso-reliefuri, inscripții etc., clădit pentru trecerea triumfală a unui învingător sau spre a consacra o victorie, un fapt însemnat etc. Avuțiile lui Decebal fură duse în Roma, unde serviră la edificarea măreței colonne, a arcului de triumf și a forului divului împărat. ODOBESCU, II 285; b) (Astăzi) Construcție monumentală, formând o arcadă plasată pe o arteră de comunicație și ridicată în amintirea unui fapt memorabil (LEX. TEHN.); c) Construcție decorativă provizorie în formă de arc împodobit cu verdeață, lampioane etc., pe deasupra unui drum, pentru trecerea unui personaj pe care localnicii vor să-l cinstească în mod deosebit. Inaugurarea gospodăriei colective s'a terminat printr'o horă în fața arcului de triumf înălțat în poarta gospodăriei. ZIARELE. / F i g . Adesea, din fugă, tovarășii sărută morții, Pe vechile străzi îi primește arcul de triumf domestic al porții. BOUREANU, S. P. 7/24. / P o e t . Boltă. C, dormi ... În mausoleu-ți mândru, al cerurilor arc. Tu, adorat și dulce al nopților monarc! EMINESCU, P. 17.

4. (Muzică) (Rar, nume în limba populară) Arcuș. Pre lăută se trage cu arcul, care se smolește cu rășină. HEM. 1490. Se scoală nunul cu ginerele, merge în casă la mireasă și pune sobonul... în harcul lăutarului. ib. 1306.

5. (Rar) Coroană ce se pune pe capul mirilor. Nu se ține

cununat, până ce nu... i-a pus preotul arcul sau pirostiile în cap.
SEVASTOS, N. ap. TDRG.

6. Resort. [/Suveica/] are lame - arcuri de-alungul pere-
ților interioari pentru fixarea elastică a țevilor... IONESCU-MUS-
CEL, ŢES. 574. / (La ceas etc.) Piesă elastică (din oțel special
care suportă eforturi de încovoiere și care, prin destindere, pun
în mișcare un mecanism; păr (POLIZU). Arc de ceasornic. / (Mai
ales la pl.) Resort (format din lame de oțel dreptunghiulare supra-
puse și de lungimi din ce în ce mai mici, dintr'o vergea de oțel
încovoiată în formă de spirală) întrebuințat la amortizarea șocu-
rilor cauzate de rostogolirea roților unui vehicul (trăsură, vagon
etc.) drevele trăsorii. Butci cu arcurile poleite. FILIMON, C. 325.
Căruțe pă harcuri și dă țară. JIPESCU, O. 69. De fapt ar fi trebu-
it să-i punem [/dubei/] arcuri. SAHIA, N. 87. Alți birjari cu tră-
suri și cupeuri cu arcuri moi,... erau plătiți cu luna. PAS, Z.
225. I se aduceau cupelele... cu un arc plesnit. id. L. I 71.
Cupeaua a fost desfăcută din toate încheieturile... i s'au dres
beteșugurile, i s'au pus alte arcuri. id. ib. 84. Să realizeze un
număr cât mai mare de buloane pentru arcurile de vagoane. SCÂNTEIA,
1949, nr. 1326. / (La fotolii, canapele) droturi. Un jet piper-
nicit și dăulat de vechime, având... arcurile slăbite și înfunda-
te. TELEOR, ap. TDRG. / F i g . Munca asta... puhăvește mintea
și-i slăbește arcurile pentru totdeauna. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

7. (Electromec.) Arc electric (sau arc voltaic) = lumină
strălucitoare, flacără desvoltată de curentul electric dintre doi
electrozi. IOANOVICI, TEHN. 169, cf. LEX. TEHN. Tabloul de distri-
buție... va fi prevăzut cu întrerupătoare... pentru evitarea formă-
rii arcului electric. PREV. ACCID. 66. Marea feerie a nopții [/cu
lună/] -amestec ciudat de basm oriental și intensitate de arc vol-
taic. BOGZA, P. M. 32. (Eliptic) Sudarea prin arc. SCARE, MAȘ. 62.

Lampă cu arc.

[Pl. arcuri și (ad II 2, 3) arce / Și: (dialectal)
hărc s.n.]

- Din lat. arcus idem.

ARCA s.f. 1. (Regional, mai ales la pl.) Temelia fundamentul unei clădiri. Când să fac săpături pentru arcalele unei case, dai și acum de ziduri vechi, de la curțile domnești ori boieresti de altă dată.

2. F i g . (Învechit) mai ales despre sprijinitorii Domnilor români la Înalta Poartă). Protector. Cf. a r c a l i u .
[Matei-Vodă] dedesă știre și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de sila ce-i făcea Vasilie-Vodă. M. COSTIN, LET. I 278. Auzind Ștefan-Vodă de moartea Arcalii lui, și a nădejzii lui, adevă a lui Rechiap-Caimacanului... s'au întristat până în suflet. MAG. IST. IV 35.

[Pl. -cale.]

- Din turc. arca spate, sprijin, protecție.

ARCA s.f. Corabia lui Noe (din Biblie), chivot. Prea fericitul Noe... Și-a tras arca pe uscat și s'a mântuit de păcat. MARIAN, NU. 337. / F i g . Arca lui Noe = casă locuită de tot felul de oameni și animale. / A r c a a l i a n ț e i = lădiță în care Evreii păstrau tablele legii, chivotul legii.

- N. din lat. arca, care a pătruns, prin biserică, și în graiul popular (și la Albanezi: arke, la Sârbi: arka.).

ARCACIU s.n. (Regional): 1. Vale, loc adăpostit. Târle, la ciobani în timp de iarnă este la un loc îndosit cum e un arcaciu, adevă vale. HEM. 1492.

2. (Păst.) Ingrăditură în care se închid oile pentru a le separa unele de altele. LEX. TEIN. / (Pesc.) Ingrăditură rotundă de nuiele, trestie sau stuf (de forma unui țarc), pentru prinderea peștelui care se adună (se cădăuește, se zătonește) iarna, în bălți, sub ghiță; un fel de zăton mic. ib., cf. ANTIPA, P. 565.

[Pl. -cace.]

- Din turc. arkac versant la piciorul unui munte. IEM. 1492.

ARCĂDĂ s.f. (Arhit.) 1. Boltă, deschizătura în formă de arc a unei construcții, servind adesea ca loc de trecere, cf. arc (II 3). O galerie în arcade, la rândul de jos. C. NEGRUZZI, III 397. Arcadă triumfală. ALECSANDRI, P. II 639. [Arcul de triumf al lui Constantin cel mare] atâta namilă de marmură, cu o boltă mare căscată la mijloc și cu alte două arcade mai mici în laturi. ODOBESCU, III 71. [Orașul mic] Cu centrul intim și cochiet, și fără case cu arcade. MACEDONSKI, C. I 180, cf. 55. [Maicile] Intră'n bolți pe rând. Mult îngenunchind Sub întunecimi de-arcade sfinte. TOMA, C. V. 53. Trenul o străbate [păduricea] în goană, tâșnește din sânul ei tainic și se repede zănatec pe arcada de metal a podului. CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 180, 2/1. Prin arcadele lui [ale cazinoului] și surpăturile de ziduri, se zărea cerul. V. ROM. Decembrie 1950, 84. / F i g . Undeva... se înalță arcadele de foc ale alurgului. KLOPSTOCK, F. 41.

2. (Anat.) Porțiunea anatomică (osoasă, arterială sau aponevrotică) în formă arcuită, semicirculară sau de cârje, (s p e c .) partea curbată în formă de arc a osului frontal, deasupra ochiului. Deasupra arcadelor pielea pe frontal ruptă. ARDELEANU, P. 100. Dinții incisivi sunt înșirați pe o linie curbă, care formează ceea ce se chiamă arcada dentară. ENC. VET. 141.

Anestezia arcadei dentare inferioare. POP, CHIRURG. 516. Arcade osoase: arcada sprâncenelor, orbitală, zigomatică etc. Arcade articulare: arcada palmară, plantară etc. / Boltitură de fier la şaua calului (Com. V. BĂJĂNICĂ, Tepeş-Vodă - Constanţa); terniţă de fier. (Agric.) Arcadă de rodire = curbura unei ramuri sau a unei şarpante din scheletul coroanei unui pom, datorită aplecării îndelungate, sub greutatea rodului. LEX. TEHN.

[Pl. -cade.]

- N. din fr. arcade idem.

ARCADĂŞ s.m. (Invechit) Tovarăş. Cf. c ă r d a ş .

După ce trecuiu tiptil prin deosebite oraşe şi teri, nemeriu aici în Vavilon, şi astăzi întâlniu la poarta cetăţii pe aceşti doi arcadaşi (fraţi întru străinătate). GORJAN, H. I 143/17. [Pl.-daşi.]

- Din turc. arkadaş camarade, compagnon (Zenker, 29; cf. n.-grec. compagnon, copain. Vlahos, 130).

ARCAIC, -X adj. v. arhaic.

ARCAISM s.n. v. arhaism.

ARCALIŪ adj. şi s. m. (Invechit) (Om) cu „arcale”, cu „spete”, cu influenţă (la Sublima Poartă). Cf. a r c a . Scriind.. această pricină la un icirliu mare ce era Arcaliu... E. KOGĂLNICEANU, LET. 249/19.

- Din turc. arkaly qui a le dos large, bien soutenu, bien protégé. ŞIO.

ARCALIE s.f. (Regional) Vitalitate, virulenţă, tărie, sănătate. PAŞCA, GL.

ARCĂM s.n. v. alcam.

ARCĂN¹ s.n. Funie lungă cu un ochiu la unul din capete, slujind odinioară ca armă de războiu; laț pentru prinsul cailor sau pentru priponitul vitelor. Alții, lăsând caii au vrut să fugă pe gios, și nici așa n'au scăpat, și, năvălind și Tătarii i-au scos cu arcanele de gât mai pre toți. AMIRAS, LET. III 118/4. Să împletească sfară..., să facă un arcan. DRĂGHICI, R. 87/30. Toți călări și înarmați Cu săgeți, cu buzdugane, și la brâie cu arcane. ALECSANDRI, P. P. 207. Sfoara'n nouă că'ndoia, Ca arcanul O'mnoda, și ca lanțul O făcea. TEODORESCU, P. P. 540. (Către un hoț de cai). "Spune, spune, barbă-sură, Căisorii cum se fură?..." - "Cu ochiul arcanului..." id. ap. HEM. E x p r . A prinde (a aduce) cu arcanul = a pune stăpânire, (a aduce) cu forța pe cineva. Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul. CREANGĂ, A. 8. Să prindă cu arcanul toți câinii vagabonzi. LESNEA, I. 126. Martori aduși cu arcanul. KLOPSTOCK, F. 72. Nu ți-a venit bine când te-ai pomenit prins cu arcanul parcă, în fabrică. PAS, Z. I 296. Pl. -cane. / și: harcan (ȘIO), alcam (PAȘCA, GL.) s.n.]
 - Din tătărește arkan idem (rus., rut. arkan, polon. arkan).

ARCĂN² s.n. 1. (Invechit) Operație misterioasă a alchimiștilor; „doftorie secretă și șerlatană, ... compoziție a cărui formare se ține secret” (E. PROTOPOPESCU și V. POPESCU, ap. IORDAN, S. C. I 75.

2. (Mai ales la pl.) Taină, secret. Cipariu, a reușit... să pătrună în arcanele străvechii literaturi naționale. ODOBESCU, II 400. Această argumentațiune păcătuiește mai întâiu prin faptul că, numai străbătând în arcanele cele mai de pe urmă ale naturii,

se va putea să i se smulgă de om toate bucuriile sufletesti. MACE-
DONSKI, O. IV 129. / (C o n c r e t i z a t) Loc ascuns,
tainic. La arcanе de pădure întunerec ce spăimântă, Frunza tace
lângă frunză și copac lângă copac. id. ib. I 115.

∟Pl. -cane. / Și: (învechit) arcan s.n. BARONZI, I 101.
- N. din fr. arcanе (lat. arcanus idem).

ARCAN³ s.n. (Cor.) (Bucov. și Munt.) Numele unui joc ță-
rănesc; arcana, arcanea. HEM. 1494 - 1498, cf. PAMFILE, J. II 17-18
SEVASTOS, N. 280. Cuvântul acesta pare a sta în legătură cu arcan¹.
(Și Huțului din Bucovina cunosc un joc numit arkan, cf. HEM. A.
II XIV.)

ARACANA¹ s.f. (Cor.) (Mold.) = arcan³.
- Cf. arcan³.

ARCANE¹ s.f. (Cor.) (Transilv.) = arcan³.
- Cf. arcan³.

ARCANI¹ vb. IV. T r a n s . (Rar) A prinde cu arcanul.
Der Fulga svârle lațul, de gât (= pe cal) arcănește. ALECSANDRI,
P. II 287. / A lega cu arcanul. Catargul cel de brad în ridica-
ră... Și bine-l arcăniră'n două laturi. MURNU, O. 31. ∟Prez. ind.
arcănesc. ∟

- Derivat dela arcan.

ARCAR¹ s.m. (Invechit) Cel care lucrează sau vinde arcuri.
Atuncea toți se făcuse oșteni... mai mulți fără de arme, că nu avea-
∟u ∟ de unde-și mai cumpăra, că și arcarii sfârșise arcele. N. MUS-
TE, LET. III 50/2. Am dat și ar întărit Cârstii Latef arcariul; ...

a lui direaptă ocină (a. 1715). URICARIUL, XXII 361. Pe Podul Vechiu unde sedu arcarii DOC. ap. IORGA, S. D. VII 105. [Pl. -cari. /
Și: (învechit și dial.) arcăriu s.m.]

- Derivat dela arc cu suf. -ar. Cf. și lat. arcuarius :
v.-prov. arquer, fr. archer arcaș, cat. arquer, span. arquero fabri-
cant de cercuri, arcaș, portg. arheiro arcaș.

ARCĂRIE s.f. (învechit) Mahalaua arcarilor. Am dat și am întărit Cârstii Latef arcariul, pre a lui direaptă ocină și cumpărătură..., pre niște case cu pivniță, ce sunt pe Podul Vechiu în arcărie. (a. 1715). URICARIUL, XXII 361.

- Derivat dela arcar cu suf. -ie.

ARCĂRIU s.m. v. arcar.

ARCAȘ s.m. 1. Bărbat (în special oștean înarmat cu un arc, trăgător cu arcul. Arcash = sagittarius. ANON. CAR. Ismail să făcu arcașu. BIBLIA (1688) 14¹. Cete de arcași și de militari Venețieni umblă pe uliți. C. NEGRUZZI, III 474. Ei sânt arcașii vrednici a [i] lui Ștefan Domn cel Mare. ALECSANDRI, P. I 33. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăți-Lungilă, fiul săgetătoriului și nepotul arcașului. CREANGĂ, P. 245. / (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) Dar dezrobiți pe iubita-mi copilă..., Dacă vă temeți de fiul lui Zeus, de-arcașul Apolon. MURNU, I. 4.

2. (învechit; Bucov.) Pompier (la sat), membru al unei societăți tradiționale țărănești întemeiată în amintirea „arcașilor” lui Ștefan-cel-Mare).

[Pl. -cași.]

- Derivat dela arc cu suf. -aș.

ARCAȘEL s.m. (Invechit) Diminutiv al lui arcaș (PONTBRI-
ANT); S p e c . epitet dat lui Cupidon (de poezii vechi francezi)
POENARU. [Pl. -șei.]

- Derivat dela arc cu suf. -el (probabil după fr. arche-
rot idem).

ARCAȘIE s.f. (Invechit) 1. Arta de a trage cu arcul.
Murad... se duce... Să 'nvingă'n arcășie pe Ild-Tozcoparen. ALECSAN-
DRI, P. II 378. Epoca gloriei noastre militare fu tocmai epoca ar-
cășiei. HAȘDEU, ap. TDRG.

2. (Bucov.) Corporație de pompieri sătești. Cf. a r c a ș
(2).

- Derivat dela arcaș cu suf. -ie.

ARCĂȚ, -Ă adj. = arcuit. Negreșit, ai ochii negri și sprân-
cenele arcate. NICULEANU, P. 34. Sprâncenele-i arcate [= ale tână-
rului] urcau sub a lui frunte Ca tinere lăstare sub umbra unui
munte. MACEDONSKI, C. I 214. Din zidurile arcate răsăreau ferestre
strălucite. EMINESCU, N. 14. Sprâncenele arcate fruntea albă i-o
încheie. id. P. 185. Stâlp arcăt = arc. BARONZI, L. 100. Când un
bărbat sau o femeie are sprâncene foarte frumos crescute, în forma
unui arc, se zice că are sprâncene arcate. MARIAN.

- Derivat dela arc cu suf. part. -at, după fr. arqué
(lat. arquatus, -a, -um idem). Cf. arcos.

ARCĂȚ s.m. (Bot.) v. acaț.

ARCATURĂ s.f. Șir de mici arcade decorative (aievea, sau
numai aplicate ori zugrăvite pe zid). BARCIANU. Găsim aci [la Curtea
-de-Argheș] același sistem de arcaturi, ... același stil. GR. TOCI-

LESCU, ap. HEM. 1594. Arcatura sprâncenelor. [Pl. -turi.]

- N. din fr. arcature (lat. arcuatura, arguatura, idem).

ARCER s.n. Un fel de cute făcută din lemn care a stat mulți ani în apă până s'a petrificat (MARIAN), piatră (COSTINESCU) pe care se ascut bricele; cute de ascuțit coasa (ȘEZ. II 126).

Arceriu, adică cute petrificată din artariu...; acest lemn se petrifică, după spusa țăranilor, făcându-se arceriu pentru ascuțit bricele. HEM. 1500. [Pisocul e] piatra din care se face arcere. ȘEZ. III 84. / F i g . Și acești noi, de nu-și ascutea mintea cu arcearele celor vechi, nu ar fi izvodit aflările ce au scos.

LOGHICA (1826), ap. GCR. II 253/33. [Pl. -cere și -ceri. / Și: arceriu, alceriu s.m. (-ceri) MARIAN.]

- Etimologie necunoscută.

ARCEȘTE adv. ~~în formă de arc~~ (Bucov.) 1. În linie arcuită, în formă de arc. Merge arcește = merge primprejur, face un încunjur în formă de arc. MARIAN.

2. (Regional) în felul cum se poartă arcul, arciș. Își puse tașca arcește și se porni la drum. Com. G. TOFAN. Se uita în teasca ce-i atârna arcește dinainte. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

- Derivat dela arc cu suf. -ește.

ARCH- v. arh-

ARCHEBŪZĂ s.f. Veche armă de foc semănând cu o pușcă. Necurmata grindină a arcebuzelor lor. BĂLCESCU, ap. CADE. [Pl. -buze.]

- N. din fr. arquebuse idem.

ARCHEBUZIER s.m. Soldat înarmat cu arcebuza. Ajunse curând... căpitan de arcebuzieri călări. BALCESCU, ap. CADE. [Pronunț. : -zi-er. / Pl. -eri.]

- N. din fr. arquebusier idem.

ARCHENEA s.f. (Cor.) (Năsăud, Maramureș). Numele unui dans țărănesc (o varietate a brâului). VARONE, D. 16. [Pl. -nele.]

- Cf. arcanea var. a lui arcan(ă)

ARCHIEFT s.m. (Bot.) = ineapăn. DICT. Cf. a r c h i ș .
[Pronunț. -chi - eft. / Pl. -efti.]

- N. din gr.

ARCHIȘ s.m. (Bot.) = ienupăr. PANȚU, PL²., cf. BARCIANU, LEON. MED. 44. BRÂNDZA, ap. HEM. 1502. Cf. a r c h i e f t .
[Pl. -chiși.]

- Din rus artysu idem (cf. gr. idem, HEM. 1502).
Cf. a r c h i t .

ARCHIT s.m. (Bot.) = a) viță albă. PANȚU, PL²., cf. BARCIANU; b) călbază. ib.; c) brădișor. LB., cf. LM., POLIZU. [Pl. -chiți.]

- Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 635 și HEM. 1502 l-au apropiat de (n.) -gr. „genévrier, genièvre“.)

ARCHIVIOLA s.f. (Muz.) Vechiu instrument cu coarde și arcuș, din familia violelor, înlocuit prin apariția contrabasului și a violoncelului; se mai numea și contrabas de violă „lira da gamba”. Cf. CERNE, D. M. [Pronunț. -vi-o-lă. / Pl. -ole.]

- N. din it. archiviola, fr. archi-viole idem.

ARCIĂR s.m. (Bot.) = arțar. PANȚU, PL². [Pl. -ciari.]

ARCIOR s.m. (Bot.) (Cu înțeles neprecizat). Frunzuleană arcior, Ori de mine nu ți-i dor? SEVASTOS, C. 190. [Pronunț. ar-ci-or. / Pl. -ori.]

- Etimologia necunoscută.

ARCIȘ adv. (Regional) = a r c e ș t e (2). Arcis, adecă de-a curmezișul pîptului, cum se poartă arcul sau traista. Com. I. GRĂMADĂ (Bucov.). Cu teasca arcis atârnată dinainte. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

- Derivat dela arc cu suf. -iș.

ARCIT, -Ă adj. (Bucov.) Purtat (sau așezat) pe piept, în felul cum se poartă arcul. Coarda arcului arcită peste piept. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.

- Derivat dela arc cu suf. part. -it.

ARCIUI vb. IV. T r a n s . (Timoc - Vidin) A cheltui praful de pușcă). BUCUȚA, R. V. 129. [Prez. ind. arciuesc.]

ARCOS, -OĂȘ adj. (Invechit) Arcuit, arcat, adus în formă de arc. Nu numai arcoase sprânceanile-și a-s [i] rădica, ce și sfaturile... a-s [i] de. CANTEMIR, IST. 57.

- Derivat dela arc cu suf. -os.

ARCȘOR s.n. v. arcușor.

ĂRCTIC, -Ă adj. (Astr., Geogr.) De (la) mieză-noapte, septentrional, boreal. Polul arctic. CANTEMIR, IST. 132. Polul boreal

sau arctic. CULIANU, C. 74. Oceanul arctic, mărginit de Asia, Europa și America, este al patrulea ocean al planetei. MEHEDINȚI, G. F. 57. Un cititor român fără cultură clasică și romantică se va găsi dezorientat în fața unei astfel de poezii și o va socoti de o răceală arctică. CALINESCU, I. 389. Regiunile arctice - câmp de manevră pentru imperialismul american. CONTEMPORANUL, 1948, nr. 112, 2/3. / (S u b s t a n t i v a t , n .) Mute-se arcticul, strămute-se andarticul. CANTEMIR, IST. 308.

- N. din lat. arcticus, -a, -um (= grec. de la lat. arctus ursa, constelația din apropierea polului nord).

ARCTURUS s.m. sg. (Astr.) Stea roșie-gălbuie, de mărimea întâia, din constelația Bouarului și situată în prelungirea cozii Ursei-Mari. Cf. LEX. TEHN.

ARCUBALISTĂ s.f. Armă veche, constând dintr'un arc montat pe un suport și care fiind încordat cu ajutorul unui mecanism, aruncă săgeți, cu multă putere și precizie; arbaletă; palestră. Ciobanul... cu palestra (arcubalistă) sigeata printr'inimă îi pătrunse. CANTEMIR, ap. CADE. [Pl. -liste.]

- n. din lat. arcuballista, -ae idem.

ARCUI vb. IV. 1. I n t r a n s . A desena sau a face o curbă; a aduce în formă de arc. Mâna dreaptă intra, se umplea în semănătoarea stârnătă de gât, brațul drept se întindea, arcuia frumos, și din mână picurau pe pământ boabele de orz bălan, ca niște mărgele. SANDU-ALDEA, D. N. 287.

2. T r a n s . A îndoi în formă de arc, a încovoia. În libertatea imaginației,... câteodată ne-am face din cuget punte și am arcui-o către stele. MACEDONSKI, C. IV. 131, cf. id. I 204.

Voi, tineri clăditori... [brigăzi U.T.M.-iste] Pieptiş aţi spart
tunel prin negrul ieri, Pod alb aţi arcuit peste abise. TOMA, C. V.
335. Un surâs silit îi arcuieste gura subţire. CAZIMIR, GR. 128;
cf. id. ib. 31. „Ce pupeze!” şi-au spus acestea, arcuindu-şi sprân-
cenele şi privindu-se cu înţeles. PAS, L. I 26. Picioarele i se ar-
cuiă ca pentru fugă. JAR, E. 231. Il văd deodată... arcuindu-se
la picioarele tătacăi şi frecându-se de rochia dumisale. SADOVEANU,
N. F. 34.

3. R e f l . A se încovoia în formă de arc, a se îndoi.
Această grindă începe a se arcui. COSTINESCU. Picioarele i se arcu-
iră ca pentru fugă. JAR, E. 231. / A descrie o linie în forma u-
nui arc, a coti. Frutul porneste de la apus, şi el se arcueşte larg
înainte de a curge drept spre Dunăre. IORGA, CH. I. II 97.

[Prez. ind. arcuesc.]

- Derivat dela arc cu suf. -ui.

ARCUIRE s.f. Faptul de a (se) arcui. Arcuirea sprânceni-
lor. ARDELEANU, D. 47. Fereastra aceasta se termină într-o frumca-
să arcuire. [Pl. -iri.]

- Abstract verbal al lui arcui.

ARCUIT s.n. = arcuire.

- Abstract verbal al lui arcui.

ARCUIT, -X adj. Adus sau încovoiat în formă de arc; arcat,
arcos. Ograda, încinsă cu ziduri, înfăţişa pe din întru patru şi-
ruri de chilioare cu tinde lungi şi arcuite. ODOBESCU, I 88. Avea
nişte sprâncene bine arcuite. ISPIRESCU, L. 78. Un picior, arcuit
înainte, era gata de salt. JAR, E. 144. Era un flăcău frumos,...
cu sprâncenele arcuite. DUMITRIU, B. E. 17. Umbla cu o secure cu

coada scurtă, cu tăişul arcuit. id. ib. 64. cf. 91, 99. [/Tălpigul e / făcut din o scândurică de lemn bortit la capete, în care stau împănuite capetele unui băţ arcuit. ŞEZ. IV 114.

- Participiul lui arcui cu valoare de adjectiv.

ARCUIŢOR, -OARE adj. (Rar) Care arcuieşte.

- Derivat dela arcui cu suf. -(i)tor.

ARCUIŢURĂ s.f. (Rar) Calitatea (sau faptul) de a fi arcuit. Cf. arcuire, arcatură. PONTBRIANT, BARCIANU. [/Pl. -turi.]

- Derivat dela arcui cu suf. -ură.

ARCULEŢ s.n. Diminutiv al lui arc; arcşor, arcuşor, arculeţ. Luă o viţă de păr din capul fetei, făcu laţuri şi un arculeţ, şi dându-le băiatului, le zise:... „Cu astea să prindeţi păşărele ca să aveţi ce mânca”. ISPIRESCU, L. 335. [/Pl. -lete.]

- Derivat dela arc cu suf. uleţ.

ARCUŞ s.n. Vargă (mai demult în formă de arc) de lemn sau metal, între ale cărei capete (ades îndoite în unghi drept) se întind fire subţiri de păr de cal şi cu ajutorul căreia se cântă pe instrumentele cu coarde. Dacă atingeţi cu arcuşul o coardă... ea dă sunet. MAIORESCU, CR. II 392. Un băiet de tigan... schingiu-ea [/vioara] c'un arcuş ce rămăsese în câteva fire de păr. EMINESCU, N. 34. [/Cântecul poetului e / armonios Ca un tipăt de vioară sub arcuşul mlădios. MACEDONSKI, O. I 128. Lung gema arcuşu-acum pe strună. BACOVIA, O. 78. Măi arcuşe frăţioare, ia întoarce struna, pentru dorul ce ne doare să-i mai zicem una! DEŞLIU, G. 17. Mă bătea dada pă mine Să ţin arcuşul mai bine. MARIAN, SA. 341.

Lăutari cu arcușele, Țigani cu baroasele. TEODORESCU, P. P. 135.

/ E x p r . A trage din arcuș (sau cu arcușul) = a cânta din vioară. Tu, Fes-roș cu giubes lungă! Din arcuș trage mai tare... !

ALECSANDRI, P. I. 68. Trăgea Dinică cu arcușul de te ardea la inimă. GHICA, ap. HEM. 1504.

2. F i g . Artist care cântă la un instrument cu coarde
Criticii muzicali îl socoteau cel mai bun arcuș al țării.

∕Pl. -cușe și -cușuri.∕

- Derivat dela arc cu suf. -uș.

ARCUȘOR s.n. = arculeț. Va' întinde-al său arcșor. PANN, E. IV 142. ∕Pl. -soare. / Și: arcșor s.n.∕

- Derivat dela arc cu suf. -ușor.

ARCUȚ s.n. = arculeț. ∕Pl. -cuțe.∕

- Derivat dela arc cu suf. -uț.

ARDALĂC s.n. v. odalâc.

ARDALĂP s.n. v. odalâc.

ARDAR s.m. (Bot.) (Regional) Plantă sălbatică cu fructul în formă de păstaie și boabele asemănătoare cu piperul, care crește de obicei în holdele de in. Com. V. BĂJANICA (Tepeș-Vodă - Constanța). Cf. h a r d a l .

ARDĂU¹ adj., s.m. (Bucov. Mold.) Ardelean, Român din Ardeal (ȘEZ. II 22.). ∕Pl. -dăi.∕

- Poate din magh. erdélyi ardelean, transilvănean.

ARDĂU ¹ ² s.m. (Regional) Paznic de pădure. Am fost în pădure după lemne și m'a prins ardău. C. V. 1951, nr. 6, 28. / Pl. - dăi. /

- Cf. magh. erdőör. *

ARDE vb. III. I. Exprimă acțiunea focului sau rezultatele acestei acțiuni.

1. A (se) mistui prin foc, a (se) face cenușă. I n t - r a n s . (Subiect este lucrul care arde) Au ars Țarigradul. DOSOFTEIU, V. S. 1₂. Arsăse târgul mai giunătate. NECULCE, LET. II 248/16. Au dat foc caselor și arzând casele, așa l-au prins și pre Craiul. NECULCE, ib. II 178/33. Au intrat în ierbărie și au dat foc, de s'au aprins ierbăria, de au ars și el cu iarba cea de pască. MUSTE, ib. III 14/22. Acel foc trebuie să fie de la vre-o corabie ce arde. DRĂGHICI, R. 19/29. În sobă arde focul. ALECSANDRI, P. III 3. Când or găsi motanul scrum, eu să creadă că au ars copilul. CREANGĂ, P. 175. Puse scândurile pe foc, de arseră. ISPIRESCU, L. 65. I-a ars casa. COȘBUC, F. 62. Tot maî ard în sufletu-mi tăciuni. BENIUC, V. 92. Pe dealuri ard focuri. id. ib. 115, cf. 159, 161. Străbătea trosnetul peretilor care se prăbuseau arzând. DUMITRIU, B. F. 24. Sigur, a ars totul, chiar în clipa asta arde și Eleonora. id. ib. 76, cf. 47. Soră ticăloasă... Arzi în foc nestins, De noi trei aprins, și te fă tăciune. ALECSANDRI, P. P. 118. Clenguța mo-horului Arde'n para focului, Tot arde și nu se stînge. IARNIC-BĂRSEANU, D. 123. Stejar verde, vârful-i arde? (Bujorul) GOROVEI, C. 33. Satul arde și baba se piaptănă! Se zice despre cineva care face un lucru cu totul nepotrivit situației, care se ocupă de lucruri mici oră inoportune, când în jurul său se petrec lucruri grave. E x p r . A nu-i arde (cuiva) tăciunii în vatră = a fi tare necăjit, amărît. CIAUȘANU, GL. / F i g . Arde, gând, în vâlvătăi și pară! BENIUC

V. 17. / (P o e t) (După lat., cf. quum arderet Syria bello. CAES.) Tot întru acesta an 1685... ardea războiul între Poloni și între Turci. ȘINCAI, HR. III 140/3. / A b s o l . A ars aseară la vecinu-mieu. Arde! s'a aprins! sau „săriți, foc, foc!”. / T r a n s . (Subiectul e „focul”). Foc înaintea lui... merge și arde împrejur vrăjmașii lui. CORESI, E. 30/13. / Vărsând pară cuptoriul afară, arsă de umorî 70 de oameni. DOSOFTEIU, V. S. 21₁. Și ce mai rău ar face o stea, un comet mare, Care să arză globul Ș'ai lui locuitori! ALEXANDRESCU, M. 6. Cum de nu cade trăsnetul, să ardă pe niște asemenea necredincioși? C. NEGRUZZI, I 49. E x p r (Formule de blestem, spuse uneori fără intenție rea, sau expresii glumețe de laudă) Arde-l-ar focul!, arz'o focul! etc. Ardă-l focul fuior, că încâlcit'i! ALECSANDRI, T. 907. Dar ce frumoasă se făcu și mândră, arz'o focul! EMINESCU, P. 271. Am crâșnit. Ardăte para focului de spân! SADOVEANU, N. F. 71. D'apăi c'am dat /cu gaz, făcând un masaj / arză-l-ar focul și de gaz. CĂLINESCU, E. C. II 296. Moștenire dela soacră-mea, arz'o focul. STANCU, D. 213, cf. id. ib. 77. Arză-l focul de bărbat! A venit aseară beat. ALECSANDRI, P. P. 361. Pentr'o pușcă, arz'o para, Imi lăsaui locul și țara. IARNIK-BĂRSEANU, D. ap. HEM. 1509. / (F i g .) Iar de nu-ți grăi cu drept, Arde-v'ar dorul în piept! POP., ap. HEM. 1509. T r a n s . (= f a c t .) / (Subiectul e omul) A face să ardă, a nimici, a distruge prin ardere. Ceia ce făcea farmăce adura-și cărțile și le ardea (arseră N. TESTAMENT 1648) între toți. COD. VOR. 6/12. Ceia ce vor aprinde casa omului..., pre unii ce aceia să-i ardă în foc. PRAV. NCID. 13. În țara ungurească întrând, ardea și prăda tot ce le ieșea înainte. CANTEMIR, HR. 147. Sultanul au și slobozit Tătarii în pradă, a ardere și prădare satele și a le robire. NECULCE, LET. II 393/29. Ardeți conacele, ardeți condicele de învoieli și datorii. DUMITRIU, B. F. 11. Oamenii ard învoieli și-i taie

pe boieri. id. ib. 29, cf. 20. Te rog, arde scrisoarea pe care ți-am trimis-o! / A consuma, a (se) strica (prin ardere). Nu trebuie să-ți spui... de ce arz lemne verzi, când în juru-mi, sunt atâtăa uscături. VISSARION, B. 101. De-aș fi știut ce ș'amu, Nu mi-aș fi pierdut somnu, Și m'aș fi culcat de vreme, N'aș fi ars stătea lemne. IARNIK-BĂRSEANU, D. 98. Filamentul lămpii s'a ars. Becul s'a ars. / A incinera. După moarte a fost ars, iar cenușa au dat-o în păstrare rudelor.

2. (Exprimă acțiunea focului de a încălzi sau a dogorî).
 T r a n s . A încălzi (sau a încinge) (cuptorul), cf. a a p r i n d e c u p t o r u l . Arzându foarte tare un cuptoriu, o osândi să se arunce într'însul. MINEIUL (1776), 146 l/2. Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat; Când a fost să-mi stâmpăr dorul, Ea m'a pus să arz cuptorul! IARNIK-BĂRSEANU, D. 105. / A încălzi (cu ceva). De când s'au scumpit lemnele, ard în casă cărbuni. / (Subiectul e soarele) I n t r a n s . și t r a n s . A răspândi o căldură mare. Arde (s'a iuțit) soarele: semn de ploaie. ZANNE, P. I 77. / R e f l . (Învechit) A se încălzi (la soare). Vădzu pre acest... om, ardându-se în soare. DOSOFTEIU, V. S. 102₁. (În Transilv., după germ. die Sonne hat ihn gebrannt) A bate (la cap). L-a ars soarele la cap și a căpătat insolație.

3. (Exprimă acțiunea de a lumina a focului) I n t r a n s . A lumina, a fi aprins. Ardeu două mari policandre. C. NEGRUZZI, I 60. Arde'n candelă o lumină cât un sâmbure de mac. EMINESCU, P. 192. Să ardă'n beznă luminos [uleiul]. BENIUC, V. 41. Arde luminița bine; Cine mi-i drag nu mai vine. Arde lumina pe masă; Ar veni, dar nu-i acasă. IARNIK-BĂRSEANU, D. 138. / F i g . A răspândi o lumină intensă, a sclipi, a străluci. Hurmuzul pământului ardea în salba ei de mărgăritare. EMINESCU, N. 70. Când te văd zâmbind copilărește, Se stinge-atunci o viață de durere, Privirea-mi arde, sufletul îmi crește...

id. P. 50. Îi arde plânsul în priviri. COȘBUC. B. 120. Ard stele pretutindeni. CA. PETRESCU, T. II 224. Dimineața ardea sub răsăritul roșu și plin al soarelui. PREDĂ, I. 143. Maci roșii, ca de sânge, pe unduite lanuri Ardeau. BENIUC, C. P. 45. Fulger să'nconune Creștetu-mi cu foc, Ca să ardă pară, Peste'ntreaga țară. id. V. 58. Ochii tineri de mirare-i ard. id. ib. 59, cf. 127. Mândra seceră la grâu, Năframa-i arde la brâu, Mândra seceră seceră, Năframa-i arde cu pară. IARNIK-BĂRSEANU, D. 124. „Arde de trandafiri” se zice despre o grădină cu trandafiri mulți. Com. CORBU. / T r a n s . A face să se mistue ceva prin foc (sau a consuma ceva) pentru a obține lumină. În satele în care s'au construit instalații de lumină electrică, țaranii nu mai ard petrol. E x p r . A arde gazul (de pomână sau de geaba) = a pierde timpul fără rost, a sta degeaba.

4. T r a n s . (Exprimă acțiunea de a pârli a focului sau a soarelui) A pârli, a înnegri, a bronza. Cumu-i un călătoriu ce îmblă și călătorește cale multă, și-l arde soarele și-l pălește zădăvul. VARLAAM, ap. HEM. 1507. Ne arde soarele vara. SADOVEANU, N. F. 69. Mă arde soarele și sorb aerul cu o impertinență de neiertat. SAHIA, N. 20. Fagilor, umbrosilor, Faceti-mi un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mândră; Că eu mândră tinerea, Tinerea și gingășea, Și îi arde soarele Pieptul cu mărgelile! IARNIK-BĂRSEANU, D. 20.

5. T r a n s . , r e f l . și i n t r a n s . (Exprimă acțiunea alteratoare a focului sau a unei substanțe chimice) A altera sau distruge (prin acțiunea focului). Bobotaea... i-au arsu, de i-au făcut zgură. DOSOFTEIU, V. S. 130₁. Stropii de acid sulfuric i-au ars haina. / A expune la o temperatură ridicată, sub acțiunea focului. Ard cărămidă (făcută „cuptor”), spre a o înroși. PAMFILE, J. II. / (Despre bucate) A se strica prin faptul că a stat prea mult la foc sau că a fost expus la un foc prea mare. Eu la joc, mama la joc, Poșacea se arde'n foc. ȘEZ. IV 232, cf. DOINE, 82/12. / A arde cu

fierul (roșu) = a face (la animale, arbori, etc.) un semn cu un fier înroșit în foc; f i g . (despre oameni) a înfiera, a stigmatiza (pe cineva). / A cauteriza (o rană). I-au ars rana. / A curăți prin foc, a trece prin flacără. Înainte de injecție, doctorul a ars în flacără acul siringii. A arde un coș = a-l curăți, prin arderea funinginii depusă pe pereții lui.

II (Obiectul pasiv al arderii e omul). 1. A pricinui (cui-va) sau a avea (în sine însuși) o durere vie prin atingerea cu focul (sau cu ceva incandescent ori fierbinte); f i g . a produce sau a avea o senzație analogă. T r a n s . Pară de foc îmbla într'înșii, de-i arde [a] și-i munciia. CUV. D. BĂTR. II 330. M'ai arsu cu focul. DOSOFTEIU, V. S. 46. Îi arseră spinarea cu frigări arse în foc. MINEIUL (1776) 73². Când aud eu asta, parcă m'a ars. V. ROM. Noembrie 1950, 70. R e f l . Aruncându-vă în var nestins, nici de cum nu v'ați arsu. ib. 76². „De ce mi-am făcut clește? Ca să nu mă ard”, zicea ea. CREANGĂ, P. 5. Cine s'a ars cu ciorbă, suflă și în iaurt. ZANNE, P. II 476. / A se opări. A se arde cu apă fierbinte : s'échauder. PONTBRIANT. / F i g . Urzica îl ardea pe mâni și pe obraz CONTEMPORANUL, III 782.

2. I n t r a n s . A produce sau a avea senzația unei călduri (fierbințeli) sau a unei arsuri intense, a avea friguri, a avea temperatură, a avea arșiță. Am luat-o de mână - mâna ei ardea - și am pus-o lângă mine. C. NEGRUZZI, I 50. În gându-mi trece vântul, capul arde pustiiit. EMINESCU, P. 258. Ochii ți-ard și ți-arde fața. ALECSANDRI, P. P. 46. Și-mi trec o mână rece pe obrazul meu arzând. MACEDONSKI, O. II 20; cf. id. ib. I 104, II 15. De ce-ți ard ochii întunecați și tremuri? BENIUC, C. P. 42. Ochii fi ardeau, roșii de friguri. DUMITRIU, B. F. 26. Prefectul își simți urechile arzând. id. ib. 35. Îi ard obrații de rușine. / A b s o l . De ce arzi așa? Ai friguri? / P o e t . Subt pasurile mele simțiiu arzând

pământul, ALEXANDRESCU, M. 30. Azi ard hainele pe mine, Mi-e greu ca-
pul, ca de lut. COȘBUC, B. 10. / T r a n s . (f i g .) Și
ochii mari și grei mă dor, Privirea ta mă arde. EMINESCU, P. 268.
 / A b s o l . (În opoziție cu a î n g h e ț a . Iar duh dă-i
tu, Zamolxe, sământă de lumină, Din duhul gurei tale, ce arde și
îngheată. id. ib. 207, / (I m p e r s .) „Mă arde'n spate”,
zise fata. id. N. 22. Mă ard ochii. PONTBRIANT. / E x p r .
A-i arde cuiva călcâile sau tălpile (după cineva) = a) a fi fără
 astâmpăr, zorit în afaceri; b) (sensul cel mai obișnuit) a fi în-
 drăgostit tare de cineva (cf. a i se a p r i n d e călcâile).
 Cf. ZANNE, P. II 33 și 444. A-i arde (cuiva) buza (după ceva) =
 a avea mare și grabnică nevoie (de ceva). Cf. a - i c r ă p a
 b u z a s a u m ă s e a u a (î n g u r ă) d u p ă c e -
 v a .

3. A produce senzația unei dureri intense, ca de o arsură.
 T r a n s . Și-au potolit setea care îl ardea. DRĂGHICI, R. 40/11.
 Cf. Gheorghiesă mamă, tare mă arzi! CONTEMPORANUL, V 293. Idealul
social călăuzește satira artistului, îndreptându-i răsul, făcând
ca acest răs... să ardă mai tare, să ardă acolo, unde trebuie să fie
ars. GHEREA, ST. CR. I 363. (F i g .) Și împreună cu această
obidă arzândă, se redesteaptă pentru un moment ura contra lui Dra-
gomir... id. ib. II 163. / (F a m .) A arde pe cineva (cu bi-
 ciul, etc.) sau a-i arde cuiva (o palmă) = a-i da una sau mai mul-
 te lovituri repezi și neașteptate (care produc o senzație ca a unei
 arsuri), a lovi repede și usturător, a păli. Acuși vă ard câteva
jordii prin țolul cela, de v'a trece spurcatul! CREANGA, A. 128.
Eu dau să fug pe fereastră, El strigă: „Ian stai nevastă!” Și-mi mai
arde câteva, Spatele de-mi răsuna. MARIAN, SA. 5. I-au ars o palmă
bună. SBIERA, P. 260. În jocul „focul” unul pune palma stângă...
Și își astupă ochii... Alți băieți... îi trag câte o palmă pes-
te palma lui... Bătutul, dacă găcește pe cel care l-a ars, e înlocu-

it. PAMFILE, J. I 285. -Ce răspunzi așa? zise fratele cel mare necăjit și-i arse o palmă. VISSARION, B. 14. Mahalagii îi întărațau: „Arde-l Mandache...” PAS, Z. I 116. Puteam să nu-i ard vre-o trei nueuele? BENIUC, V. 141. Nu te da Todiriță Brici... arde-l. CAMILAR, N. 417. Arde-o cu biciul peste gură! DUMITRIU, B. F. 84. / (F i g .) T r a n s . și r e f l . A (se) păcăli, a fi păcălit; a (se) înșela , a pierde (într'o afacere); cf. a s e f r i g e . Prietenul d-tale s'a ars rău, cu prețul ce a dat! / A arde pe cineva cu vorba = a-l pune cu botul pe labe (PAMFILE, J. II) = a-i spune ceva caustic, neplăcut. / (E l i p t i c ; fiind subînțeles : „cu vorba”) A păcăli. Dar știi că m'ai ars haideule zise părintele Duhu, luându-și tălpășița, Dunăre de mânios! CREANGĂ, A. 141. Arsene te chiamă! = te-ai ars, te-ai păcălit, ai pățit-o.

4. F i g . I n t r a n s . t r a n s . și r e f l . A fi cuprins de un sentiment puternic (mai ales dureros) Le-am pierdut, și... gândul... mă arde, mă muncește. KONAKI, P. 102. O furie nebună îl cuprinde pe Octave,.... și-l arde dorința de a lovi, de a omorî. GHEREA, ST. CR. II 330. Ce zor te arde în spinare. GALACTION, O. I 179. I-ai povestit necazul ce lă ardea. SADOVEANU, N. F. 39. La Sebiș ori în altă parte Mereu acelaș, dor de ducă Mă chinue mereu, mă arde. BENIUC, V. 16. A arde să...(sau de a) = a nu mai putea de nerăbdare sau de dor să... Ardem să isprăvim lucrul mai curând. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. A arde de dor, de iubire, de nerăbdare, de rușine etc. a se aprinde de..., a fi cuprins de un sentiment viu (nestins) de dor, iubire, nerăbdare etc. [Zgârciții] ardu de iubirea argintului. VARLAAM, C. 239. Ardeai pentru virtute de o sacră 'nsufletire. MACEDONSKI, O. II 200. Ard de dorința să ne vedem. CARAGIALE, O. VII 148. Mi-ar părea că în clipa aceea, așa arde de rușine de a nu fi surprins că mint...

ARDELEANU, U. D. 197. / R e f l . (= p a s i v) (Despre inimă și suflet). (A se mistui (pentru...)). Inima ta arzându-se de dragostea mirelui tău... MINEIUL (1776), 26². Pentru cine... se arde sufletul meu? PANŃ, E. 82/11. „Oh!” strigă, „îmi arde sufletul!”

C. NEGRUZZI, I 164. Dragă mi-e lelițe'n joc; Când se leagănă cu foc... Unde-aruncă-un ochișor, Arde sufletul de dor. ALECSANDRI, P. P. 337. Vai, vai, vai, inima mea!... Mult se arde și se frige și n'are gură să strige. IARNIK-BĂRSEANU, D. 213. Când gândesc mândră, la tine, Nu mai am inimă'n mine. Puțintică ce mai este, Nu mai e de vreo nădejde; Puțintică ce-a rămas, Mi s'a fript și mi s'a ars! id. ib. 144. (Variantă: Puțintică ce-a rămas, S'aceea de dor a ars. MARIAN, ap. HEM. 1511. Câte focuri ard pe lume, Nici unu nu arde bine, Cum arde inima'n mine! PCP., ap. HEM. 1511. Nevasta, cum văzu așa, o arșă la inimă și zisă: „Ce făcuși, Ilie?” ȘEZ. III 78.

/ A produce un sentiment de adâncă plăcere. Trăgea Dinică cu arcușul, de te ardea la inimă. I. GHICA, ap. HEM. 1511. E x p r . A-i arde cuiva (de sau a ceva, sau să facă sau a face ceva) = a simți o dorință sau trebuință arzătoare după ceva, a fi preocupat în acel moment de ceva, a avea gândurile la... a fi dispus pentru.. Mie... nu-mi ardea de dânsul. GORJAN, H. IV 135/11. Lui nu-i ardea de mâncare. ISPIRESCU, I. 262. Lui îi ardea să se ducă. CARAGIALE, S. 58. „Uf, ce anost! Cine-i ăsta?” într'un colț se 'ntreabă două. „De, închipui [e]-ți, săracul!... De povești ne arde nouă?” VLAHUȚĂ, P. 137. Îmi arde a însurătoare. PAMFILE, J. II. Când te doare capul nu-ți mai arde nici de lăutari. GALACTION, O. I 264. De Agneș ne arde nouă? SEBASTIAN, T. 13. -Că de asta ne arde. CAMILAR, N. I 30. Pleacă, mă!... Nu ne arde de tine. PAS, L. I 7. Dima arată că nu de mână-i arde lui acum. GALAN, Z. R. 233.

5. T r a n s . (F a m .) A-i arde ceva = a face (ceva) la repezeală, fulgerător, cu pasiune. Cf. a t r a g e , a

t r â n t i . (Mai ales în expresia) Arse un sprit (= îl trase pe gât). IORDAN, LRA. 493. De unde ai căpătat-o [sticla], bade ? întrebă Gheorghe a lui Ciacâr, după ce îi arse și el două gături, de-i pocniră vinele. I. ISTRATI, GR. 21. - Scriu destul de citet. - Ia stai aici pe scaun, să-i ardem o probă. STANCU, D. 370. Și iute îi ard o „reformă”. V. ROM. Dec. 1933 15. Să nu ardă câte un poker la cine știe ce coleg. ib. Dec. 1933 13. / (Despre un cântec o melodie) A cânta (cu pasiune). Unul... sună... clopotul, altul trage buhaiul, altul mai din colo zice cu jele, ori îmi arde câte o horă din fluer. ȘEZ. III 180. Arde-mi un cântec de inimă albastră.

6. F i g . (Transilv.) R e f l . A fi izbit deodată de un fapt sau de un gând neașteptat (ca de ceva care te arde), a-și da cu bănuiala, a bănuî ceva. Nimeni n'a știut ce însemnează povestea aceea..., numai servitoarea împăratului îndată se arse, căci a fost cam înțeles ceva despre... copii... îngropați, iar întâmplările cu perii... îi erau cunoscute. RETEGANUL, P. II 36. „Ai cui sunt copiii aceștia așa frumoși?...” - „Sunt din lume, înălțate împărate” - „Dar unde merg?...” - „Merg în lume, să-și caute părinții”. Atunci se arse împăratul, că pot să fie copiii lui. id. ib. II 39.

7. (Argou, trivial) R e f l . (Despre o femeie) A avea relații sexuale cu cineva.

[Prez. ind. și conj. ard, să ardă și arz, să arză. Perf. simplu arseiu (arom. arșu, megl. arș); part. ars; ger. arzând; imper. arde! mai rar arzi!]

- Din lat. ardeo, arsi, arsum, ardere (în loc de ardere, conservat în v.-fr. ardoir); vecl. ardăr, ital. ardere, engad. arden sard. log. ardere, v.-fr- și prov. ardre, cat., span. și portg. arder.

ARDEĂSCĂ s.f. Un fel de dans țărănesc. Facerea unui foc în ziua de Boboteză și jucarea tineretului împrejurul lui se numește „ardească”. MARIAN, Cf. SE. I 211.

- Etimologia necunoscută.

ARDEIĂ vb. I. 1. T r a n s . A presăra cu ardeiu (pisat), a pune ardeiu în ceva, a da bucatelor gust de ardeiu, cf. COSTINESCU.

2. R e f l . A se irita, a se mânia lesne, a se iuți lesne, a se necăji repede, a-și ieși numai decât din fire, cf. POLIZU, PONTBRIANT.

3. I n t r a n s . A produce senzația unei pișcături, a unei usturături.

[Pronunț. ar-de-ia. / Prez. ind. ardeiez.]

- Derivat dela ardeiu.

ARDEIARE s.f. Faptul de a ardeia. [Pl. -ieri. / Și: ardeiere s. f.]

- Abstract verbal al lui ardeia.

ARDEIĂȘ s.m. Diminutiv al lui ardeiu. [Pl. -iași.]

- Derivat dela ardeiu cu suf. -aș.

ARDEIAT, -Ă adj. 1. (Despre mâncări) în care s'a pus mult ardeiu, iuțit cu ardeiu. Tocane ardeiate, și vin în găleți de pânză de la bateria „conășului”. BRĂESCU, M. B. 115. Merge [mustul] cu mititeii ardeiați, cu fripturile grase, cu pastrama sărată. PAS, Z. I 171. Cine a pus cutitu ăsta la (cutare) Nesărat, Nepiperat, Neardeiat...? MAT. FOLK. 577. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă)
Cu (mult) ardeiu. E x p r . A mânca ardeiat = a mânca (bucate ,

alimente) în care s'a pus mult ardei. Mi-a plăcut să mănânc ardei-iat și sărat; acum trebuie să beau lapte și să mănânc fără pic de sare!

2. F i g . Supărăcios, irascibil, iritabil, care se su-
pără, se aprinde lesne (COSTINESCU).

3. F i g . Care produce senzația unei pișcături, care
ustură ca ardeiul, usturător. Ion își răzbuie pe biata Șerga, care
simțea câte două-trei sfichiuri ardeiate de biciu. V. A. URECHE,
ap. TDRG. Dojana ardeiată a femeii. KLCPSTOCK, F. 77. / Prețuri
ardeiate = prețuri exagerate, care ustură la pungă, „pipărate”,
„sărate”. / A d v . A vinde ardeiat = a vinde cu preț foarte
ridicat „sărat”. ZANNE, P. V 658.

- Participiul lui ardeia cu valoare de adjectiv.

ARDEICĂ s.f. (Bot.) (Transilv.) = ardeiu. HEM. 1515.

- Derivat dela ardeiu cu suf. -că (după analogia cu pi-
parcă).

ARDEIETURĂ s.f. Faptul de a ardeia, ardeiare. / Ardeiu
pisat, lucru pișcăcios și usturător (ca ardeiul). Atunci Miu ce
făcea? Pe Grec că mi-l deslega, Doi băieți apoi puneă, Cu cuțitu-
[/] să-l cresteze, Cu sare să-l presăreze, Cu sare și ardeieturi,
P'în acele tăieturi. ȘEZ. IV 133. [Pl. -turi.]

- Derivat dela ardeia cu suf. -ătură (devenit -etură,
după palatală.)

ARDEIU s.m. (Bot.) (Capsicum annuum) Plantă erbacee din
familia Solanaceelor (introdusă în Europa în s. XVI, din America
tropicală), ale cărei fructe se întrebuintează ca aliment și condi-
ment; se mai numește: c h i p ă r u ș , c h i p ă r u ș ă .

(Mold.) p i p ă r u ș , (Bucov.) p i p ă r u ș c ă , p i p ă - r i ș ă , p i p ă r u ș ă , p i p a r c ă , (Transilv.) p a - p r i c ă , p i p e r - r o ș u , p i p e r - t u r c e s c , a r d e i c ă . PANTU, PL². Să nu mai răsară muștar și ardei. MAG. IST. IV 364. / Fructul acestei plante. Ceapa, ardeiul, hreanul... sânt aprinzătoare. PISCUPESCU, O. 194. Era ... gras și gros ca un butoiu...; fața lui: fața sfeclei; nasul: ca un ardei roșu. ISPIRESCU, U. 104. Ardeii au forme variate dela cei mărunți tușuiști și iuți, la cei subțiri și lungi, până la ardeii cărnoși și dulci la gust, ziși țucări, cu carnea albă, ori gogoșarii turtiți și cărnoși. SIMIONESCU, FL. 347. Boierii ... porunceau să li se deie [țărănilor] fum de ardei, ca să tusească până ce și-or vârșă mâțele. SADOVEANU, N. F. 8. [Mămăligă cu ceapă] și cu ardei zise un om, și ceilalți răsără. DUMITRIU, B. F. 18. / V a r i e t ă ț i : Ardei bucareștean = v. b u c u r e ș t e a n . Ardei gras = specie de ardei, mare și cărnos. Ardei roșu = ardeiul verde care prin uscare capătă culoarea roșie. Soiurile ardeiului : gras, măceșă, nemțesc și răsucit, ap. HEM. 1515. / ardei umpluți = fel de mâncare preparat din ardei umpluți cu carne tocată sau orez. / E x p r . A pune ardei peste rană = a spori o durere, a înrăutăți mai mult o situație care era și mai înainte rea. Iute ca ardeiul = se zice despre cineva iute din fire, supărăcios, sau despre cineva viciu, neastâmpărat. Despre oameni foarte vici, mai ales despre copii neastâmpărați, se zice: „e iute ca ardeiul”. HEM. 1516. Tăioș ca ardeiul = se zice despre o vorbă usturătoare. Băgă în logosul lui și câteva dojeniri, tăioș ca ardeiul. PAS, L. 13. A da cuiva cu ardei pe la nas = a supăra (pe cineva) mai tare, a-l întărîta, a-l atârta, a-l irita.

2. F i g . Fire, purtare iute, aspră. N'a fost tocmai bine, deoarece de ardeiul Agapieii i s'a părjolit curând [soțului

ei / gâtița. SADOVEANU, M. C. 8.

[Pl. -dei.]

- Derivat dela arde cu suf. -ei. Cf. u s t u r c i u de la u s t u r a , cf. și ucr. cesnok usturciu, din cesati a ustura.)

ARDELEAN, -Ă s.m. și f., adj. I. S u b s t . l. S . m .
Locuitor din ardeal. Pre Ardeleani [Moldovenii] nu-i lăsa să odihnească, ce pururea le făcea nevoie. URECHE, LET. I 98/28. Neamul Moldoveanilor, Munteenilor, Ardeleanilor, ... cu toți, cu un nume, Români se chiamă. CANTEBIR, HR. I 87. / Devenit adesea nume patronimic) Și am scris eu, popa Nicola Ardeleanul, care am fost scotător de cărți la tiparele domnești. DOC. (1639), ap. HEM. 1521.

2. S . m . și f. (Cor.) Joc țărănesc original din Ardeal. Cf. ardeleneasca, ardelenește. Românii noștri se disfătează cu acest danț, numit aice „ardelean”, a cărui pasuri și melodie se asemănă cu danțul tarantela ca doi gemeni. G. ASACHI, ap. HEM. 1528. „Ardeleana” e numele unui joc care mai are în Transilvania și alte numi, ... după ținuturi, ca: „abrudeana”, „hațegana”, „someșana”, etc., în Banat „lugojana”. AL. POP, ap. HEM. 1523. Ardeleana știu s'o joc. DOINE, 130.

II. A d j . Care e din ardeal. Trimițând craiul înaintea pre boiari [i] ardeleani, câți cu el era împreună... venit-au Constandin-Vodă. R. GRECEANU, ap. GCR. I 334/4. Câte fete ardelene, Toate-s negre la sprâncene. IARNIK-BĂRSEANU, D. 28.

[Pl. -leni, -lene.]

- Derivat dela Ardeal cu suf. -ean (la fem. -eană).

ARDELEANCA s.f. și adj. I. S u b s t . l. S . f . = ardelean (I l). Baba Leanca, Ardeleanca, ... ține Bucureștii cu

descânțece. ZANNE, P. VI 542.

2. S . f . (Cor.) = a r d e l e a n (I 2).

II. A d j . a r d e l e a n (II). O femeie ardeleancă.

[Pl. -lence.]

- Derivat dela Ardeal cu suf. -eancă.

ARDELENAȘ s.m. Diminutiv al lui ardelean. Un pui de ardeleleaș îmbrăcat într'un cojocel înflorit. [Pl. -nași.]

- Derivat dela ardelean cu suf. -aș.

ARDELENCUȚĂ s.f. Diminutiv al lui ardeleancă. Cf. a r - d e l e n u ț ă . [Pl. -cute.]

- Derivat dela ardeleancă cu suf. -uță.

ARDELENEȘC, -EĂSCĂ adj., s.f. I. A d j . Care e din Ardeal, de Ardelean, în felul Ardelenilor. Cătu-i țara românească, Nu-i ca fata-ardelenească. IARNIK-BĂRSEANU, D. 31. Așa-i jocul românesc, Cu strigăt ardelenesc. id. ib. 359. Trei voinici ardelenști, Pe trei cai brașovenști. MARIAN, ap. HEM. 1522.

II. S u b s t . l. Grăiul ardelenesc. Vorbeste o ardelenescă foarte caracteristică.

2. (Cor.) = a r d e l e a n (ă) (I , 2). Cf. a r d e l e n e ș t e . Jocul „ardelenească” se zice la noi și „ciobănașu- [I]”. HEM. 1527. Jocul cel noi lătit în Ardeal este așa numitul „joc românesc”, care, în unele locuri (mai cu seamă dincoace de Olt, în țara Oltului și în țara Bârsei) se numește și „ardelenească”. „Ardelenească” este unul din jocurile cele mai originale și mai pline de viață. IARNIK-BĂRSEANU, D. 475.

- Derivat dela ardelean cu suf. -esc.

ARDELENESȚE adv. În felul sau după obiceiul Ardelenilor; ca în Ardeal. Vorbește ardelenesțe = vorbește în graiul din Ardeal (sau cu particularitățile caracteristice graiului din Ardeal). / (S u b s t a n t i v a t) (locuțiunea a juca ardelenesțe) = a r d e l e a n (ă) (I 2), a r d e l e n e a s c ă (II 2). „Ardelenesțe” este un joc ciobănesc, aruncând picioarele peste cio-mag și strigând fel de fel de vorbe. (Albești, în Muscel), ap. HEM. 1527. La danțul numit „ardelenesțe” sau „ungurește” se cântă: „Un-gurean cu suman scurt...” (Bistricioara, în Neamțu) ap. HEM. 1527. Cf. SEVASTOS, N. 280; PAMFILE, J. I 266.

- Derivat dela ardelean cu suf. -esțe.

ARDELENI vb. IV. T r a n s . și r e f l . A imprima cuiva, a-și însuși caracteristicile și manifestările specifice ale Ardeleanului; a (se) ardeleniza. Te-ai ardelenit de tot! / Prez. ind. ardelenesc.]

- Derivat dela ardelean.

ARDELENIE s.f. 1. Ansamblul însușirilor caracteristice ardeleanului, care alcătuiesc specificul ardelenesc. / L o c . a d v . Pe ardelenie = ardelenesțe. Se poartă (sau vorbește) pe ardelenie.

2. Fiecare dintre însușirile care caracterizează felul de viață ardelenesc sau pe ardeleni; s p e c . cuvânt, expresie, construcție caracteristice vorbirii ardelenesțe; ardelenism. / Pl. -nii.]

- Derivat dela ardelean cu suf. -ie.

ARDELENISM s.n. 1. Curent, atitudine spirituală de interes, de promovare a problemelor Ardealului. Această apropiere / a lui

Eminescu / de Ardeleni...., de ardelenism... a avut și un rezultat: limba sa este plină de expresii întrebuințate numai peste muni...

IBRĂILEANU, SP. CR. 162. / (Cu sens p e i o r .) Atitudine con-
carnabilă de regionalism.

2. Ansamblul însușirilor care caracterizează pe un Arde-
lean. / Fiecare dintre însușirile caracteristice Ardelenilor sau
Ardealului; s p e c . cuvânt, expresie, construcție, caracteristi-
ce felului ardelenesc de a vorbi.

[Pl. -nisme.]

- Derivat dela ardelean cu suf. -ism.

ÂRDERE s.f. 1. Faptul de a arde. / Cf. a r s .

Să întoarcă Radul-Vodă toată prada și arderea câtă făcută în țara
Moldovii. URECHE, LET. I 148/26. Ca săgeata au mers focul, cât n'au
văzut nimene ardere așa în grabă. MUSTE, LET. III 76/19. Gerilă po-
topea pădurile prin ardere. CREANGĂ, P. 246. Delaborarea muniției
prin ardere. LEG. EC. PL. 287. / Faptul de a expune la acțiunea
focului. Arderea cărămidei. Arderea unui cuptor. / Opărire. Arde-
re cu apă fierbinte. PONTBRIANT. / Incinerare. Arderea celor
morți de ciură se făcea noaptea. / (Învechit; după grec.
din "tot" și "ard" :) A r d e r e - d e - t o t = o
jertvă la Evrei. LB. Și aduseră arderi de tot lui Dumnezeu : ...
viței 1000, berbeci 1000... BIBLIA (1688), 307².

2. (Chim.) Oxidarea rapidă a materiilor combustibile, cu
desvoltare de lumină și căldură; oxidare rapidă; combustione sau
combustie (vie). IOANOVICI, TEHN. 10, cf. HERESCU, N. TEH. MEC. 18,
MACAROVICI, CHIM. 247. Oxidarea este de două feluri: înceată și ra-
pidă sau ardere. HERESCU, N. TEH. MEC. 7. Corpurile volatile ard
cu flacără, cele nevolatile devin incandescente. Acestea sunt arderi
sau combustii vii. MACAROVICI, CHIM. 247. Ne vom îngriji cuptoarele

A se intercala pe file 50 înaintea cuvântului ÂRDERE

ARDELENIZĂ vb. I. = a (se) ardeleni. Cf. IORDAN, IRA. 240, 241. / Prez. ind. (mă) ardelenizez. /

- Derivat dela ardelean cu suf. -iza.

ARDELENUȚĂ s.f. = ardelenuță. Fosie verde de sălcuță, Săracă ardelenuță... POP., ap. HET. 1521. / Pl. -nuțe. /

- Derivat dela ardeleană cu suf. uță.

ARDENT, -Ă adj. Care arde; arzător. / F i g . Plin de foc, înflăcărat, aprins, înfocat. Dotat... la studii, inteligent, ardent și entuziast. I. GHICA, ap. CADE. Ochii îi erau mai ardenti și în genere tinuta ei era mai sigură. CALINESCU, E. O. II 115. / F i g . Care înflăcărează, pasionează. Eroii cauzei ardente. CUV. LIB., 7. IX. 35, 1/5.

- N. din fr. ardent idem.

astfel ca ele să nu aibă cea mai mică ardere de boltă. SCÂNTEIA, 1951, nr. 1946. Boabele de klinker fac un drum prea lung până la ardere. ib. nr. 1949. / (Biol.) Procesul de oxidare a unei porțiuni din materia vie și punerea în libertate a unei cantități de energie actuală sub formă de mișcare, secreție, căldură etc.; combustie. ANC. AGR.

[Pl. arderi.]

- Abstract verbal al lui arde.

ARDEVÂN s.m. (Mold.) Ardelean? Nu-i ficior de merean,...
Da-i ficior de ardevan, Peste-o sută-i căpitan, Și te-a duce prin
rustii, Unde nu-s fete, nici copii. ȘEZ. I 10. [Pl. -vani.]

ARDEZIE s.f. (Min.) Șist argilos, dur, de culoare variată (de obicei albastră-cenușie) care se poate lesne despărți în foi, în plăci subțiri (din care se fac tăblițe sau plăci de scris și de acoperit casele, condeie pentru scris pe plăci, etc.) [Pl. -dezii.]

- N. din fr. ardoise idem (lat. ardesia.)

ARDICĂ vb. I. v. ridica.

ARDIOANE s.f. = iorgovană. REV. CRIT. III 86. [Și:
ardoan (pronunț. -do-ân) s.m. VAIDA.]

ARDIȘTE s.f. (Zarand.) Pădure arsă (în parte) de foc. Cf. j ă r i ș t e. Se chiamă argiște [= ardiște], pe unde a ars pă-
durea. HEM. 1748. [Pl. -diști.]

- Derivat dela arde cu suf. -iște.

ARDOAN s.m. (Bot.) v. ardioane.

ARDOARE s.f. Căldură sufletească mare, înfocare; foc (în sens fig.), înflăcărare, râvnă fierbinte, zel; patimă (în sens bun). Cu lacrimi și cu ardoare Să port am făgăduit La grumazi sânt-te metanii. C. NEGRUZZI, II 75. Geisa și ... Sfântu [1] Ștefan... [erau] renunți prin ardoarea cu care ademeneau în Panonia numeroase cărduri de Sași. HAȘDEU, I. C. 19. O sărută cu... ardoare. EMINESCU, N. 64. [Tata] ne-a sărutat pe rând cu ardoare. SAHIA, N. 59. Am dorit câmpul cu ardoare. id. ib. 15. [Pronunț. ar-doa-re.]

- N. din fr. ardeur idem (lat. ardor, -orem)

ARDUVIE s.f. v. hardughie.

ARE s.f. v. arie.

AREA interj. v. hărea.

AREAL s.n. (Transilv. și Bucov.) Suprafață a unei întinderi mari de pământ (moșii, provincii, țări etc.) exprimată în arie. ~~AREAL~~ Cf. a r i e ². [Pl. -ale. / Și: arial s. n. SBIERA, F. S. 401.]

- N. din germ. Areal (= lat. arealis, -e de arie. substantiv).

AREAPĂ s.f. v. aripă.

ARECIU s.n. v. hărețiu.

AREL s.m. (Bot.) (Bucov.) = sneoaică. PANTU, PL².. cf.

HEM. 1539.

- Etimologia necunoscută. H a ș d e u , Etym. Magn. Rom. 1539 se întrebă: „nu curve să fie mai curând ‚Arum latifclium‘, de unde s'ar explica arel, ce diminutiv din ar?”.

ARENĂ s.f. 1. (Antic.) Spațiu circular (așternut cu nisip) din mijlocul unui circ sau amfiteatru, unde se desfășurau lupte de gladiatori, de atleți sau de fiare sălbatice; (astăzi) spațiu destinat spectacolelor de circ, concertelor, reprezentațiilor în aer liber sau (în Spania) luptelor de tauri. (F i g .) [/Cosmopolitismul] urmărește să facă din descoperirile științei, arene deucidere în masă. / (Mai ales la pl.) Întreaga clădire a unui amfiteatru (în stil) antic. Arenele libertății.

2. Teren sportiv, stadion. Arena din Giulești.

3. F i g . Domeniu de activitate, s p e c . loc de dispută (de idei). Toată lumea se aruncă în arena politică. C. NEGRUZZI, I 335. Artiști, poeți... Acum deschisă voi priviți Arena înaintării. ALEXANDRESCU, M. 202. Când făcusem abia primii pași în arena literară, aveau un prieten. MACEDONSKI, O. IV 50. Să lărgim numărul lucrătorilor pe arena literelor. SAHIA, U.R.S.S. 166.

Socialismul... creează într'adevăr posibilitatea pentru atragerea majorității celor ce muncesc, în arena unei activități în care ei să se poată manifesta. RUSSU, INTR. 44. Pe arena internațională s'au petrecut deplasări în favoarea forțelor democrației și socialismului. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 10, cf. id. ib. 12. Pe arena internațională, prezența Uniunii Sovietice a devenit din ce în ce mai semnificativă, cuvântul său, din ce în ce mai greu. CONTEMPORANUL, 1948, nr. 111, 2/3. E x p r . A intra (sau a apărea) pe (sau în) arenă = a începe a se manifesta într'un anumit domeniu; a intra în sfera cunoștinței publice. Au trecut mai mult de 80 de ani de când

marxismul a apărut pe arenă. RMUTU, TR. ID. 23. Partidul comunist Român intră, în mod legal, în arena luptelor sociale și politice.
VITNER, CR. 95.

[Pl. arene.]

- N. din fr. arène (lat. arena nisip.) Cf. dubletul a r i n ă².

ARENACEU, -EE adj. (Geol.) 1. (Despre o rocă) Care s'a format din nisipuri sau care conține nisip (LEX. TEHN.); (Despre pământ) Care conține nisip (mai mult); nisipos (DICT. SILV. 25).
Pământ arenaceu.

- N. din fr. arénacé idem.

ARENDĂ vb. I. T r a n s . și r e f l . (= p a s i v) .
A da sau a lua în arendă un bun (sau odinioară, un beneficiu).
Această sebiere la înălțarea veniturilor lesne s'ar dovedi și cu prisos, când moșiile... s'ar arenda prin publicații. URICARIUL, V 356/3. E ultimul an când îți mai arendez moșie. DUMITRIU, B. F. 52. și mai arendași dela Stat fâneța aia din vale cu cincizeci de bani pogonul. id. 1b. Neavând pământ îndeajuns, mulți țărani îl arendau cu plată sau în dijnă, fiind explcațați de moșieri și de chieburi. ANDREI, T. S. 12.

[Prez. ind. arendez. / și: (Transilv.) arândă vb. I.]

- Derivat dela arendă.

ARENDA s.f. 1. Cedarea dreptului de folosință, de explcare a unui bun (de obicei rural) sau a unui beneficiu, pe un timp determinat, în schimbul unei sume de bani. Inchirierea sau arenda este tocneala... când zidirea noastră (sau rodurile) și veniturile pământului nostru le dăm altuia cu cutare preț, în cutare soroc,

ca să le stăpânească. CARAGEA, I. 22/7. De s'ar afla... orice fel de datorie de pe arendele care au ținut... Dima, se leagă dumneaei Dridifi Evuța a răspunde, și ia asupra dumneaei să plătească. DOC. (1776, Făgăraș), ap. IORGA, S. D. XII 93. Doritorii de a lua în arendă aceste moșii... să se arăte aici în Iași. URICARIUL, XI 321. Toate Budici au avut să iaie dominiul Făgărașului în arendă. DOC. (1815, Sibiu), ap. IORGA, S. D. XII 204. [Vorbea mereu], ca și când ar fi luat în arândă vorba. ȚICHINDEAL, F. 203/17. Lăsați-mi... [moșia] că v'o dau în arendă vouă. DUMITRIU, B. F. 84. Gospodăriile mari cresc înghițind pe cele mici, iar proprietarii acestora din urmă sunt siliți să ia pământ în arendă în cele mai grele condițiuni [în U. S. A.]. ANDREI, Ț. S. 70. Țăranii se văzură nevoiți să ia în arendă pământul moșieresc. I. P. C. (b) 8. / F i g . Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult. C. NEGRUZZI, I 277.

2. Suma dată sau primită (cf. c h i r i e) în schimbul cedării unui drept de folosință, de exploatare a unui bun sau ~~are~~ a unui bun sau a unui beneficiu, pe timp determinat. Pentru baltă n'as putea să împlinesc singur arenda. DAVIDOGLU, C. 16. Mă lupt să storc [din țărani] arendă și chirii și corvezi și tot ce-ți trebuie. DUMITRIU, B. F. 51. Arenda pe care capitalistul agricol o plătește proprietarului de pământ se numește în economia politică rentă funciară. ZAHARESCU, E. P. 306.

[Pl. -rende și -renzi. / Și: (Transilv. și pe alocurea, Munt. - Mold.) arândă, (Ban. și Clt., cf. TDRG) arindă s. f.]

- În Mold. și Munt. cuvântul a pătruns, pe la începutul veacului trecut, prin Ruși: arendă; în Transilv. îl găsim ceva mai de timpuriu și e luat dela Unguri: árenda. Se găsește și la Sârbi, Bulgari și Poloni (arenda), unde, ca și la noi, a devenit popular, relativ de curând, fiind introdus din apus (lat.-med. arenda, cf.

ital. rendita, fr. rente, span. renta rendita = lat. reddita),
 împreună cu instituțiunea „arendării”. Cf. CIHAC, II 3; H&M. 1540;
 W e i g a n d , Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der
romanischen Philologie, 1902-1903, I 90. Formele arândă, arindă se
 datoresc sau curentului latinist sau, dacă trecerea lui en ân s'a
 întâmplat în graiul poporului, poate să fie cauzată de o apropiere
 de cuvinte vechi ca „rând” etc. Cf. dubletul o r â n d ă.

ARENDA¹LUI vb. IV. T r a n s . și r e f l . (= p a s i v
 (Invechit) = arendă. [Prez. ind. arendăluiesc.]

- Derivat dela arendă.

ARENDA¹LUIRE s.f. = arendare. Termenile de arendăluire
a moșiilor sunt de 3 și 5 ani. I. IONESCU, D. 135.

- Abstract verbal al lui arendălu.

ARENDAR s.m. (Invechit) = arendăș. Afără de aceasta,
arendarul cel vechiu, fiind stăpân pe moșie, cine l-ar sili ca să
păgubească pășunea de pe miriști? I. IONESCU, C. 66/18. [Pl.-dări.]

- Derivat dela arendă cu suf. -ar. Cf. dubletul c r â n
d a r.

ARENDARE s.f. Faptul de a arenda. Se chiamă... „arendare”
locatiunea fondurilor rurale. HAMANGIU, C. C. 359. [Pl. -dări. /
 Și: (Transilv.) arândare.]

- Abstract verbal al lui arendă.

ARENDĂȘ s.m. Persoană care lua un bun în arendă (mai ales
 o proprietate agricolă de o carecare întindere), exploatator al
 muncii țaranului. Cf. c h i r i a ș. Chiriașul său arendașul

veri-ce va zidi sau va preînoi la lucrul ce l-au închiriat, fără stirea stăpânului, cheltueala este a sa. CARAGEA, L. 23/12. Mi se dete loc de onoare între Logofetii Petru și Dumitru, ambii arendași. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 7. Se vorbea de primari maltratați, de proprietari și arendași refugiați în Capitală. SADOVEANU, N. F. 153
Cei uciși în pragul primăriei fuseseră cicoci, dar arendași, nu stăpâni. DUMITRIU, B. F. 72, cf. id. ib. 20, 45, 51, 62. În alte locuri proprietarul ori arendașul nu erau la moșie. PAS, L. 122, cf. id. ib. 30, 116. Posibilitățile pe care le aveau marii moșieri și arendași de a jefui ca în codru pe țaranii români. ZAHARESCU, E. P. 146. Ei [fermierii din U. S. A.] își vând pământul și devin arendași sau se mută la orașe. ANDREI, T. S. 70. Arendașul (produs firesc al regimului din trecut), care închiriaza pământul pe un timp limitat, n'are interes să-l îngrijească. C. V. 1949, nr. 9, 16
Vine-un car cu patru boi, încărcat cu păpușoiu, Dindărătul carului Arendașul satului, Lipitoarea dracului. TEODORESCU, P. P. 296.
Țăranul paște vaca și arendașul o mulge. ZANNE, P. V 14, (unde printr'o eroare de lectură, e tipărit, în loc de arendașul „arcudașul”, formă trecută apoi și în glosarul volumului respectiv). / F i g .
Moldavia se hotărî de apanagiu Fanariotoilor. Un veac se mulse țara de acești arendași. C. NEGRUZZI, I 277.

[Pl. -dași. / Și: (Invechit, Transilv. și pe alcurea în Munt. - Mold.) arândaș s. m. (1772) ICRGA, S. D. XII.]

- Derivat dela arendă cu suf. -aș, sau luat de-a-dreptul din ung. grëndás.

ARENDAȘEL s. m. Diminutiv al lui arendăș. [Pl. -sei.]

- Derivat dela arendăș cu suf. -el.

ARENDAȘESC, -EASCĂ adj. De arendaș, care aparține unui a-

rendaş, cum au arendaşii. Dintr'o potecă lăturaşă... izbucni în drumul mare o brişculită arendăşească, târîta de trei căluşei.
CDOBESCU, I 384. În bătatura casei arendaşesti ardea un foc mare.

CONV. LIT. ap. TDRG. [Şi: (Transilv.) arândăşesc, -ească adj.]

- Derivat dela arendaş cu suf. -esc.

ARENDAŞESTE adv. În felul sau după obiceiul arendaşilor, ca arendaşii. [Şi: (Transilv.) arândăşeste adv.]

- Derivat dela arendaş cu suf. -este.

ARENDAŞI vb. IV. I n t r a n s . A fi arendaş, a face pe arendaşul. El nu mai vroia să arendăşască. Era hotărît să se mute în Bucureşti. SANDU-ALDEA, D. N. 211. [Prez. ind. arendăşesc.]

- Derivat dela arendaş.

ARENDAŞIE s.f. Ocupaţie, starea arendaşului. Indulciţi de câştigurile ce se realizează cu arendaşia, ei nu pot să se lase de a fi şi fermieri, măcar că au devenit acum proprietari. I. IO- NESCU, D. 216. Nu ne trebuie arendaşie coană. DUMITRIU, B. F. 84. Arendăşia Pierde moşia. ZANNE, P. V 15. Şi: (Transilv.) arândăşie s. f. BARCIANU.] [Pl. -şii. /

- Derivat dela arendaş cu suf. -ie.

ARENDAŞIT s.n. = arendăşie.

- Abstract verbal al lui arendăşi.

ARENDAŞIŢĂ s.f. = arendăşoaică. [Pl. -şoaiice. / Şi: (Transilv.) arândăşiŢă s. f.]

- Derivat dela arendaş cu suf. ită.

ARENDAȘOAIȚĂ s.f. Nevastă de arendaș; femeie care ține ceva în arenda; arendașiță (1). În lăuntru / trăsorii / erau grămădite o mulțime de arendașoaițe gătite și împodobite. CODBESCU, I 384. Ea era o arendașoaică. GALACTION, C. I 77. / Pl. -șoaițe. / Și: (Transilv.) arândășoaiță s. f.

- Derivat dela arendaș cu suf. -oaiță.

ARENDAȘOIU s.m. (Cu nuanță de dispreț sau de ironie). Arendaș. Cu toate silintele puse de uneltele arendașoilor... noi nu credem în posibilitatea unei asemenea schimbări. ZIARELE. / Pl. -șoi.

- Derivat dela arendaș cu suf. -oiu.

ARENDAȚ s.n. = arendare. Mulți exploatatori feudali sau burghezi trăiau din arendarea moșilor. / Și: (Transilv.) arândăț s. n.

- Abstract verbal al lui arenda.

ARENDAȚ, -Ă adj. Dat (sau luat) în arenda. Prin legea naționalizării pământului toate moșiile arendate au fost trecute în patrimoniul Statului. / Și: arândăț, -ă adj.

- Participiul lui arenda cu valoare de adjectiv.

ARENDAȚOR, -OARE s.m. și f. (Rar) Persoană care dă (sau ia) în arenda. / Accentuat și: arendător BARCIANU. / Pl. -tori, -toare. / Și: arendător s. f.

- Derivat dela arenda cu suf. -tor.

ARENDAȚORIE s.f. (învechit) = arendășie. CODICA CIV. ap. CIHAC, I 15.

- Derivat dela arendator cu suf. -ie.

AREN¹DUI vb. IV. T r a n s . și r e f l . (=p a s i v
(învechit) = arenda. POLIZU. [Prez. ind. arenduesc.]

- Derivat dela arendă.

AREN¹DUIRE s.f. = arendare. De neapărată trebuința ar fi
a nu se mai zăbovi arenduirea moșilor mănăstirești. URICARIUL, V
345/16. [Pl. -duiri.]

- Abstract verbal al lui arendui.

ARE¹CLĂ s.f. 1. (Anat.) Cearcănul (ca o arie mică, pe ca-
re pielea are o culoare mai negricioasă) din prejurul sfârcului mă-
melei. / (Med.) Cearcănul roșiatic din prejurul unui punct infla-
matoriu. / Cearcăn (la lună).

2. (Anat.) Spațiu mic între fibrele țesutului celular.

[Pronunț. are-ô-lă. / Pl. -ole.]

- N. din fr. aréole idem (lat. areola arie mică).

ARE¹OLAR, -Ă adj. (Anat.) Cu (sau în formă de) areole (ii).

Țesut areolar.

- N. din fr. aréolaire idem.

ARE¹OLAT, -Ă adj. (Anat.) Care are areole. Perii stelați,
mai areolați... GRECESCU, FL. 68.

- Derivat dela areolă cu suf. -at (după fr. aréolé).

ARE¹OMETRIC, -Ă adj. (Fiz.) De areometrie, cu privire la
areometrie. Scări areometrice.

- N. din fr. aréométrique idem.

ARECTRIE s.f. (Fiz.) Partea fizicei care se ocupă cu determinarea densității corpurilor cu ajutorul areometrelor.

- N. din fr. aréométrie idem.

AREOMETRU s.n. (Fiz.) Instrument pentru determinarea densității corpurilor, mai ales a lichidelor. LEX. TEHN. Aparatul de care ne servim pentru a determina densitatea unui corp solid... se numește areometrul lui Nicholson. PCNI, F. 61. Se cercetează dacă sarea s'a dizolvat și se încearcă cu un areometru, dacă are densitatea de 6° - 7° Bé. ENC. TEHN. I 388. [Pl. -etre.]

- N. din fr. aréomètre (compus din grec. subțire, rar (la țesătură), puțin dens și măsură.)

AREOPAG s.n. -(Antic. greacă) Consiliu și tribunal suprem al vechilor Atenieni (care-și ținea ședințele pe colina consacrată lui Ares; însărcinat cu supravegherea exercitării magistraturilor și cu judecarea pricinilor criminale celor mai grave. Iară ficiorul au mers la areopag, adică la magistrat. MSS., ap. GCR. II 359. Deasupra dealurilor liniștite, nucii bătrani și gravi sunt asemeni unor mature areopaguri, pline de cumpătare și înțelepciune. BGGZA, C. C. 379. / F i g . Cerc de personalități, adunare de oameni învățați care hotărăsc ceva în mod suveran: In fața areopagului european [= congresul de la Berlin, din 1878] , guvernul nostru se află redus la insuficiența partidului său. MAIORESCU, D. II 124.

Areopagul științei. [Pl. -paguri. / Si: (învechit) areopag s.n.]

- N. din lat. areopagus (= grec colina lui Ares)

AREOPAGIT s.n. (Antic.) Membru al areopagului [Pl.-giți.]

- N. din fr. aréopagite (= lat. areopagites grec.

AREOSTIL s.n. (Arhit.) Coloadă spațiată, edificiu ale

cărui coloane sunt la o mare distanță unele de altele.

- N. din fr. aréostyle (= lat. aræostylos grec. din rar, și stâlp, coloană.) idem.

ĂREPX s.f. v. aripă.

ĂREȘCĂ s.f. (Cuvânt întrebuințat în jocul de copii „rișca” Dos, revers, fața opusă celei cu figură (cf. a r o l (ă) a unei monete. O piesă de cinci bani, aruncată în aer, era să notărască.

- „Arolă sau areșcă?” - „Arolă”, cerui eu. A căzut „areșcă”; noi trebuia să mijim. TAFRALI, S. 102. Flăcăul... puse banul între degete... apoi îl zvârli cu putere în sus... „Areșca!” strigară câțiva, fugind spre locul unde căzuse banul... „Arol!” strigă el.

DUNĂREANU, CH. 19. [Pl. -reșce, -rește. / Și: (regional) reșcă, rișcă s. f.]

- Din rus. oreska, reska idem. Cf. G. M. DRAGCȘ, BUL. PHIL., V 242.

AREȘT s.n.l. (Situația celui care e ținut închis din ordinul unei autorități) popreală, închisoare. Se află sub politicesc areșt URICARIUL, VII 85. Asemenea or [vesel] e o comoară în carantină, care seamănă cu areștul cel mai aspru. CODRU-DRĂGUSANU, C. 23. Va porunci... ca areștul vagabondului să fie prelungit pe două săptămâni. PAS, L. I 48. [Judecătorul]... a condamnat la 15 zile de areșt... Areștul l-a făcut în castelul ei. id. ib. 121. A fost judecat sub stare de areșt. Areșt preventiv = prevenție, deținerea cui-va înainte de a fi judecat.

2. (Locul, clădirea sau încăperea) în care sunt ținuți cei areștați; închisoare, temniță, gros. L-au dat în mâna catanelor nemțești și, puindu-l la areșt, au șăzut acoloa. RADU POPESCU, MAG.

IST. IV 61/20. Nu mai cât va veni jupe [în] Radul la Sibii, îndat-
[ă] îl va pune la arești. DOC. (1737), ap. IORGA, S. D. XII 37.
L-au dat în mâna cătenelor, carii l-au pus în arește. ȘINCAI, HR.
III 251/11. Bag la aristă. LB. L-închiseră în ariste (tenuță).
FRÂNCU-CANDREA, L. 237, cf. id. ib. 97.

[Pl. aresturi. / și: (învechit, Transilv.) arești s.m.;
arește, (prin apropiere de cuvinte cu suf. -iște, Transilv.)
ariste, aristă s. f.]

- N. din germ. Arrest (ital. arresto), idem. (Formele
arest și ariste se găsesc alături de arest, și la sârbi).

AREȘTĂ vb. I. T r a n s . și r e f l . (= p a s i v)
A pune mâna pe cineva (din ordinul unei autorități) spre a-l duce
la închisoare a prinde și ținea închis pe cineva vinovat sau con-
siderat ca atare, a băga la gros. Sunt însărcinați a ne aresta.
C. NEGRUZZI, III 462. Printul, mandarinii și clienții săi fură des-
tituiți și arestați într-o clipă de poporul adunat și ieșit ca din
pământ. NICOLEANU, P. 105. Ieri dimineată... au început a aresta.
SADOVEANU, N. F. 107. Zeci și zeci de redactori, de tipografi, de
corespondenți... ai „Scântei” au fost arestați și condamnați. I.
CHIȘINEVSCHI, CORESP. 8. Ieri s'au arestat doi hoți de buzunare.
[Prez. ind. arestez.]

- Derivat dela arest (după fr. arrêter idem).

AREȘTARE s.f. Faptul de a aresta. Partidul comunist...
înfăptuește cu forțele organizate de el arestarea guvernului tră-
dător al lui Antonescu. ANA PAUKER, 23 AUG. 9. / Mandat de areș-
tare = ordinul scris emis de procuror, prin care se însărcinează
un funcționar al miliției (sau securității poporului) cu arestarea
cuiva. [Pl. -stări.]

- Abstract verbal al lui aresta.

ARESTAT, -Ă adj., s.m. și f. (Persoana) care a fost arestat(ă), ținută în arest, pusă la poezală, închisă; deținut, arestant. Au atacat vagonul cu arestați. DUMITRIU, B. F. 86. Arestatul nu era bosumflat la chip, ci mai degrabă vesel. PAS, L. I 40. La vino'ncoș' arestat. GALAN, Z. R. 358. [Pl. -tați, -tate.]

- Participiul lui aresta cu valoare de adjectiv.

ARESTANT, -Ă s.m. și f. = arestat. Nu mă voiu întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. C. NEGROZZI, I 312. Un convoi de soldați era însărcinat a conduce la închisoarea Snagovului o sumă destul de însemnată de arestanți. CIOBESCU, I 386. [Pl. -tanți și -tante.]

- N. din germ. Arrestant.

ARESTĂLUI vb. IV. (invechit, Transilv.) = aresta. Niciun mirean, afară de noi, să aibă putere de a arestălui sau prinde pe cineva. ȘINCAI, HR. III 159/5. [Prez. ind. arestăluiesc.]

- Derivat dela arest cu suf. -ălui.

ARESTUI (invechit) vb. IV. T r a n s . = aresta. Porunci ca să ne arestuească. GORJAN, H. IV 34/6. A doua zi se arestuiră capii opoziției. BALCESCU, M. V. 44. Să m'arestuească (aga)! ALECSANDRI, T. 1342. [Prez. ind. arestuiesc.]

- Derivat dela arest cu suf. -ui.

ARESTUIRE s.f. (invechit) = arestare. Scrie poronca de arestuire și de surgun a lui Radu. ALECSANDRI, T. 1407.

- Abstract verbal al lui arestui.

ARESTUIT, -Ă adj., s.m. (invechit) = arestat. Fiecare

arestuit să fie înfătoșat în vreme de 24 ceasuri. URICARIUL, X 8.

- Participiul lui arestui cu valoare de adjectiv.

ARET¹ s.m. sg. 1. (învechit, Mold.) Pază militară, gardă, strață. Dumitrașcu-Vodă... noaptea... au ieșit din obuz, cam pe furis, cu Moscalii, cari erau de aretu pregiur dînsul. N. COSTIN, LET. II 121/37. Și-au luat lupul vornicul ziua bună de la vezirul, viind la tabară... cu Haidar Aga a Hanului, pre carele apoi i-au lasat pentru aretul taberii, că tot încă nu se potolisă Tatarii bine cu prada. id. ib. II 127/26. Moscali... să-i fie aret, să nu-l apuce Turcii să-l mazilească. id. ib. II 341/25. / Avanpost (de apărare). Puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin, ... să ținem locul și cetatea aceasta și să purtăm de grijă și de aret să fim cetății Cămeniță..., ca să fim raialii țării Moldovii, ce este supt asculterea Împărăției, de aret și de apărare despre Leși. NECULCE, LET. II 223/16. / Apărare. Pus-au de au îngrădit cu gard târgul Iașii, ca să fie aret, când ar mai veni vr'un podiaz. N. MUSTE, MAG. IST. III 64/26.

2. E x p r . (Transilv.) în aretul (cuiva sau a ceva) = împotriva, în contra cuiva sau a ceva. în aretu vântului. LB., cf. BARCIANU. Stare în aretul cuiva. BUDAI-DELEANU, ap. HEM. 1543.

- Din lat. halitus

ARET² s.m. (Numai la sg.) (Banat, Transilv. și Mold.) Partea locului, ținut. Isus Hristos și cu Sf. Petru... odată merg la țară, cam în aretul unde era fratele cel mai mare cu turma. POP., ap. HEM. 1543. / (Mai ales în expr. :) în aretul cuiva sau a ceva = în preajma, în împrejurimea, în cuprinsul cuiva sau a ceva BUGNARIU, cf. JAHRESBER. III 313, ȘEZ. II 126, RETEGANUL, P. P. 207. Locuește în aretul meu. Fugi din aretul meu! Să nu te mai vad în aretul meu! REV. CRIT. III 86. Nu-mi tot umbla în ariatul

mieu! = nu-mi umbla în aret, împrejur. VICIU, Gl. În aretul casei.
 BUGNARIU, N. Săd în aretul livezii = șed în preajma livezii. ȘEZ.
 II 126. Aret (cu tonul pe a de la început), înseamnă în graiul
bănățanesc: alentours, environs, Umgebung, Umgegend, de ex. Am
văzut pe Petri ieri îmblând în aretul casei tale; în aretul acesta
nu am auzit să fie văzut cineva pe acel lotru; în aretul meu (per-
soanei mele) nu știu să se fie arătat omul acela despre care este
vorba. MANGIOCA, ap. HEM. 1542. O slugă bătrână... spune, că a vă-
zut... noaptea ceva strălucind în aretul buturugii. REV. CRIT. I
 42. Prin arietul [citește: aretul] Retezatului umblau ofițerii
împărătești în ruptul capului, ca să găsească pe păcurarul Cândali.
 POPOVICI-BĂLĂȘTEANU, M. 168. Și-a bătut capul, că care de ce n'o
lasă tatăl-său în aretul (= cuprinsul) grădinei aceleia? RETEGANU,
 P. V 68. / F i g . A îmbla în aretul cuiva, (d. ex. fecior du-
pă fată = a se învârti pe lângă cineva, a-i da târcoale. HEM. 1543.
 / E x p r . (Fam. Brașov; mai ales negativ.) A (nu)-i fi cuiva
aret = a (nu) se simți bine, a (nu) se simți la îndemână. Nu știu
de ce, da nu mi-e aret să rămân desară singur acasă. Aicea nu mi-e
aret; e prea întuneric.

✓Și: (Băița, Muciedoara) ariet, arcad (Com. V. CABULEA,
 Lupșa - Turda) s. m.]

- Etimologia necunoscută. (Se pare că forma primitivă a
 cuvântului e cea atestată de BARCIANU: arăt. În cazul acesta am avea
 a face cu un substantiv postverbal din arăta. Vin în arătul cuiva
 ar însemna deci „vin în vederea cuiva, în regiunea pe care cineva
 o stăpânește, de jur împrejur, cu privirile”. Din sensul acesta s'a
 putut ușor desvolta termenul militar „regiune păzită” și apoi „paza”
 Și expresiunea „mi-e a r e t ” amintește întocmai pe „mi se
 a r a t ă (v. arăta II, 5)”, iar explicarea lui BUDAI-DELEANU, ca-
 re accentuează cuvintele „gerade oder in gerader Linie stehen” ne

aduce aminte de lat. *r e c t u s*, care e cuprins în etimologia lui arăta. Când cuvântul a ajuns să însemneze „regiunea sau locul de jur-împrejurul cuiva”, el s'a întâlnit cu un alt cuvânt, care avea un înțeles analog, cu arie (cf. Un copil... a intrat în aria calului; calul l-a călcat în picioare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. 483), așa că el s'a putut simți ca un derivat în -et al acestui cuvânt, precum e bunăoară sinonimul préjmet un derivat din „preajmă”. Astfel s'ar explica forma ăret cu e în loc de ă, și cu accentul schimbat).

ARĒT³ s.n. (Vânătoare). Acțiunea și modul de a areta al prepelicarului. Câine de arēt = câine dresat să areteze; prepelicar
[Pl. -rēturi.]

- N. din fr. arrēt idem.

ARĒT!⁴ interj. Interjecție prin care se comandă prepelicarului să areteze.

- N. din fr. arrête! idem.

AREȚĂ vb. I. *I n t r a n s* (și *t r a n s .*). (Despre câinele prepelicar) A se opri, a sta pe loc într'o poziție fixă (de obicei, cu botul întins și cu una din labele dinainte ridicată), pândind locul unde a simțit sau a văzut vânatul; „a aținti”, „a poanta”. STOICA, VÂN. 2, cf. ENC. VET. 803. [Prez. ind. aretez.]

- N. din fr. arrêter, idem.

AREȚĂR s.m. v. arețariu.

AREȚĂRIU s.m. (Ban. Transilv.) Păstor de areți (I 1).
În August se despart berbecii de oi și atunci se zic areți, iar cei păstoresc se zic arețari. LIUBA-IANA, M. 110. Poporul nostru numes-

te berbecul și aret, iară pre: păstoriul lor arețariu. HEM. 1544.

[Pl. -țari. / Și: arețar s. m. CADE.]

- Derivat dela areți (pl. lui arete; cf. dințat, îngândurat etc.) cu suf. -ar. Cf. lat. arietarius).

ARETE s.m. (Zool.) I. (Învechit, azi reg. Ban., Olt. și Transilv.) 1. Berbec (nejugănit și nebătut), lăsat de prăsilă. HEM. 1544. Rădica-voiu ție cu tămâie și arețu (b e r b e c i . PSALT. 1651), rădica-voiu ție boi cu vătui. DOSOFTEIU, PS., ap. HEM. 1545. Capră tretină și areate tretin (= și b e r b e a c e tretin BIBLIA, 1688) DOSOFTEIU, ap. HEM. 1545. Țapii și areții suindu-se pre oi și pre capre... BIBLIA (1688), 22². În fruntea a tuturor areților ieși. CANTEMIR, IST. 232. Trei țapi mari și douăzeci areți. URICARIUL, XVI 209. Mieii... cari sânt berbecuți și nu sânt de areate, se jugănesc. ECONOMIA, 90/19. Poporul nostru numes-te berbecul și „aret”. HEM. 1544. / (În regiunile în care cuvântul berbece - fără epitetul „bătut” etc, - are înțelesul de „berbec lăsat de prăsilă”, arete a căpătat alte nuanțe de sens). Berbece (mare și frumos REV. CRIT, II 96) de doi ani (HEM. 1544). În August se despart berbecii de oi și atunci se zic „areți” LIUBAIANA, M. 110 . „Arieti” [citește: arēți] se zice la berbeci de când se aleg dintre oi până când se lasă iară între oi, la Săn-Mihaiu. HEM. 1544.

2. Animal sau pasăre (berbec sau cocoș)lăsat de prasilă. Cocoșul ăsta l-om lăsa de arete, adecă de prăsilă, pe când ceilalți se taie sau se vând. Cor. CORBU.

3. (Mehedinți, numai la pl.) Ziua de desfăcere a stânei (de cele mai multe ori, cu petrecere), când se împart și berbecii. C. V., 1942, nr. 8, 35.

II. F i g . 1. (În arte militară a antichității și a

evului mediu) Berbece, nașină de războiu terminată printr'un vârf de fier în forma unui cap de berbec, cu care se izbeau zidurile și porțile cetăților asediate; (în forma areate) un fel de bolovani cu care, bătând zidurile cetăților, sfărâmă (CANTEMIR, IST. 8) Voi monarhia leului cu fel de feluri de areți și mihanii a o izbi... nu v'ați săturat. id. ib. 327, ap. TDRG. (Probabil latinism; în forma ariete) unealtă pentru bătutul parilor; berbece, maiu mare. LB.

2. (Astron.) (Invechit, savant) Constelația zodiacului care coincide cu echinocțiul de primăvară; berbece. Vârful munților aceloră sub zodia areatului se află. CANTEMIR, IST. 138.

[Pl. areți. / Și: arēt (sg. analog după pl. areți), harēte; forma ariete e sau latinizată (LB), sau transcrisă greșit în loc de arete (așa și la Weigand JAHRESBER. III 313).]

- Din lat. aries, aretem (= arietem): genovez aeo, franco-provansal arei, prov. aret.

ARETE² s.m. (Ornit.) v. herete.

ARETEL s.m. (Bot.) v. arățel.

AREU s.-m- (Bot.) (Ban., Munt., Olt., Transilv.) a) laptele - cânelui (V. C.) LIUBA-IANA, B. 109, cf. HEM. 1675, REV. CRIT. III 86. Frunzuliță de areu. POP. În Muntenia, fetele, pentru ca să le crească părul, sau contra căderii părului, întrebuințează o buruiană pe care o numesc „areu”. (Areu = alior, laptele-cânelui, laptele-cucului) GRIGORIU-RIGO, MED. I 40. b) cărău (= chimen). PONTBRIANT. [Și: (Hațeg, Prahova) ariu, (Ban.) arieu s. m.]

- Etimologia necunoscută. (Cf. a l i o r , cu care pare a fi înrudit etimologeste.)

ARFA s.f. v. harfă.

ARFIMANDRIT s.m. v. arhimandrit.

ARFIRIU s.m. v. arhieru.

ARGALĂC s.n. (Invechit) = agărlăc. Au trecut și ei cu zahereaua și cu tot argălăcul. NECULCE, LET. II 286/5. Numai cu al său agărlăcu La casăle di beilicu. (a. 1777) ap. GCR. II 113/25. [Pl. -lăcuri.]

- Din agărlăc prin metateză.

ARGALIE s.f. (Invechit) Unealtă. T. PAPAHAĞI, CL 10. Vrând a face și deschide fabrică de a lucra și a face fidea, i macaroane,... au adus argaliile cele trebuincioase, cum și meșteri dela Adrianopoli... FURNICK, I. C. 288. [Pl. -lii.]

- Din n.-gr.

T. PAPAHAĞI, CL. 10.

ARGAR s.n. v. advar.

ARGĂSĂR s.n. (Tăbăc.) Argăsitor, dubălar, tăbăcar. La noi se făcea mai de mult negoț mare cu scumpie, pentru argăsari. (Com. din Cr. Stalin). Argăsar de piele de capre negre. PONTBRIANT. [Pl. -ari.]

- Derivat dela argăsi cu suf. -ar.

ARGĂSĂRIE s.f. (Tăbăc.) 1. Industria sau meșteșugul argăsarului; „tăbăcire de piei de animale” COSTINESCU.

2. Atelierul argăsarului, „locul unde se argășesc piei de capră etc.” COSTINESCU. Argăsărie de capră neagră. PONTBRIANT.

[Pl. -rii.]

- Derivat dela argăsar cu suf. -ia.

ARGĂSĂRIȚĂ s.f. (Transilv.) 1. Femeie care se ocupă cu argăsăria, dubălăreasă, tăbăcăreasă.

2. Nevastă de argăsar.

[Pl. -rițe.]

- Derivat dela argăsar cu suf. -ită.

ARGĂSEALĂ s.f. (Tăbăc.) (Mai ales în Transilv. și în Munt. și Mold. de Sud) 1. Operație prin care se argăsesc pieile, argasire; dub(e)ală. Tăbăcarul nu începuse argăseala pieilor.

2. Amestec de substanțe în care se argăsesc pieile; dub(e)ală. Cojocarul după ce o cumpără [pielea de vulpe], o moaie cu apă caldă și întorcându-o cu pielea în sus, o presară cu tărâțe multe și o pune la umbră, de se usucă cu tărâțele; apoi face argăseală într'o puțină, adică sare multă și tărâțe și apă rece. MSS. (sec. XVIII), ap. HEM. 1569. Pielele erau la loc sigur, în argăseală. CARAGIALE, S. 17. E x p r . A se duce în puțină cu argăseală = a se prăpădi, a se duce dracului... ZANNE, P. V 17.

[Pl. -seli. / Și: (învechit, Ban., Transilv.) arghiseală, arghiseală s. f. ANON. CAR., LB.]

- Derivat dela argăsi cu suf. -eală.

ARGĂSI vb. IV. 1. T r a n s . A pregăti pielea animalelor în scop industrial, curățindu-i părul și făcând-o trainică, impermeabilă și suplă prin tratare cu tenați. Cf. a d u b i , a e m u ș i , a t ä b ä c i . Lupii asemenea se argăseau ca și vulpile. MSS. (sec. XVIII), ap. HEM. 1569. Cojocarul cumpără piele... de caie... Pielele cumpărate se argăsesc. I. IONESCU, M.

698. Tabaci [i]... își argăseau pieile în Dâmbovița. PAS, L. I 70.
 / F i g . A-și sulemenii obrazul, a se farda. „În putina cu argăseală se întâlnește lupul cu vulpea”, se zice pentru cele ce pururea își argăsesc obrazul cu dresuri. ZANNE, P. V 15.

2. F i g . (fam.) R e f l . A se supăra, a se necăji.
Ion Gloabă... se argăsea acur cu argații, care îl luau peste picior ca e caspe la domnul Aristică. PAS, L. I 24. De ce te-ai argăsit așa când ți-a întors spatele?

[Prez, ind. argălesc. / Și: (învechit, Transilv.)
arghisi (LB), arghesi CADE vb. IV.]

- Din n.-grec.

ARGĂSIRE s.f. Faptul de a argăsi. Argăsierea pieilor se făcea în niște gropi speciale.

- Abstract verbal al lui argăsi.

ARGĂSIT s.n. = argăsiere. Ghinda Chioru contabil la fabrica de argăsit. KLOPSTOCK, F. 49. Au luat pieile dela argăsit.

- Participiul lui argăsi devenit abstract verbal.

ARGĂSIT, -Ă adj. (Despre piei) (Care a fost) curățit prin dubeală, care a fost tratat cu tenați. Făcu piei argăsite, ce să acopere pre cort. BIBLIA (1688) 66¹. Când părul dela piei se ia lesne, atunci pielea este argăsită. I. IONESCU, M. 699. Chimiru tău ar găfui înțesat dă sute și dă mii dă galbini din vinitu dobitoacelor..., din opincili argăsite și din rodu osteneii. JIPESCU, O., ap. GCR. II 259. Îmi sosea, sosea pe jos... Cu căciula nedubita, Din pielcea neargăsită, De la trei oi înădită. TEODORESCU, P. P. 620.

- Participiul lui argăsi cu valoare de adjectiv.

ARGĂSIT'OR, -CĂRE adj., s.m. și f. I. A d j . (Tăbăc.)

1. Care argăsește. / F i g . (P o e t .) / [Chip] de om trait pe mare sub un vânt argăsitor. MACEDONSKI, O. I 77.

2. Propriu pentru argăsire.

II. S u b s t . Persoană care argăsește pieile, care se ocupă cu argăsitul pieilor. Cunoscând pre un argăsitoriu, s'au băgat slugă la dînsul. BARAC, T. 55/1. Argăsitorul încă pune pieile în amoiu, ca să se moaie și [să se] curețe de imală, unde stau 2 - 6 zile, după aceea se pun în amus. LIUBA-IANA, M. 123.

[Și: (dial.) argăsitoriu; (învechit, Transilv.) arghisi-toriu LB.]

- Derivat dela argăsi cu suf. -(i)tor.

ARGĂSITORIE s.f. 1. Îndeletnicirea, meșteșugul, argăsiturului.

2. Loc (atelier) unde lucrează argăsiturul, unde se argălesc pieile; tăbăcărie. CADE.

[Pl. -rii.]

- Derivat dela argăsitur (2) cu suf. -ie.

ARGĂSITURĂ s.f. (Tăbăc.) Argăseala după ce a fost întrebuintată. FORTBRIANT. [Pl. -turi.]

- Derivat dela argăsi cu suf. -(i)tură.

ARGĂT, -Ă s.m. și f. (În trecut) Persoană tocmită pentru muncile grele (la câmp, în curte sau la grajd), pe un timp mai îndelungat, plătită în bani sau în natură. Cf. WEIGAND, B. B. 94. Îngălă asinul său și luă cu sine doi argați. DOSOFTEIU, ap. HLM. 1565. Răreș... deșteptându-se din somn dimineața, au spus visul argaților săi celor ce era la care. Iară argații au zis „Bun vis ai visat, giupâne!” NECULCE, LET. II 201/1. Atunce toți se făcuse

oșteni, slugile lăsa pre boieri, argații lăsa pre stăpâni. MUSTE, ib. III 49/38. La metohul mănăstirii era un voinic ca de douăzeci de ani, argat cu simbria. MSS. (1747), ap. GCR. II 40/17. Apolon se afla chiar atunci băgat ca argat în curțile domnești din Feres. ODOBESCU, III 304. Trinite pe un argat al său, cu carul cu boi. CREANGĂ, P. 176. S'au sfătuit popa cu preuteasa, ca a doua zi... să trimeată mai înainte pe hargate care o mai avea ei. SBIERA, P. 15. La apa asta spăla hargatele... cămesile. id. ib. 45. Hargatul s'au dus după aceea cu agonisita în pace. id. ib. 243. Fiind-că erau trei stăpâni, iar toți ceilalți erau hărğați, au hotărît să se despărțească unul de altul. MARIAN, T. 238. Mă țineți mai rău decât pe o argată. id. C. II 190. Țăranii... erau luați la goană și bătuți cu parii de către argați și logofeți. SADOVEANU, N. F. 154. Avea bunica un argat de modă veche... credincios cum altul au-i. CAZIMIR, P. 140. Venea argatul Ion, să ne păfuge. BENIUC, V. 36. Surorile mari se măritaseră, cea mai mică era argată la târg. CAMILAR, C. 25. Oare copila aceea însărcinată, argata lui Ienulescu, fusese aveau? id. N. II 156. Sunt argat în simbria lui Mihai Pavlovici. DAVIDOGLU, O. 34. Cunoscându-se cu argați dela alte case și cu meșteșugari, [Bleandă Mielu] se umflă în pene față de Niță Stenciu. PAS, L. 91, cf. id. ib. 94. Poate erau rândușii și argații se certau? DUMITRIU, B. F. 44. Ce-a rămas? Celfele și argații. GALAN, Z. R. 75. U.T.C.-ul s'a preocupat și de organizarea luptei argaților de pe pământul moșierilor și grofilor. AL. MOGHIO-ROȘ, EPIS. 10. Hei, copii, copii argați! Somaul dulce voi lăsați și-un cal iute mi'nșeuati. ALECSANDRI, P. P. 59. / S p e c .

(În unele părți ale Transilv. și ale Banatului) Năimit (LB), lucrător cu ziua la câmp (Com. LIUBA). [Pl. -gați (f. -gate). / și: (Mold. și Bucov.) hărgat, -ă, hărgat, -ă s. m. și f.]

cire bulgară: argat (sârb. argatar argatin, alb. argát, arhat turc. irgad).

ARGĂȚEL s.m. Diminutiv (cu sens hipocoristic) al lui argat; argat mic, argat tânăr, argat. Am tare multe trebi pe capul meu și numai cu un argățel ce-l am, de-abia le pot dovedi. CREANGĂ, P. 169. Tocmai ni trebuie un hărgățel, ca să ni care lemne și apă și să ne aducă legumi din grădină. SBIERA, P. 187. De-ar fi cucul voinicel, Mi l-aș prinde argățel. ALECSANDRI, P. P. 122.

[Pl. -tei. / Și: (Bucov.) hărgățel s. m.]

- Derivat dela argat cu suf. -el.

ARGĂȚESC, -EASCĂ adj. De argat, specific argatului. Muncă argățescă. DDRF. [Și: (Bucov.) hărgățesc, -ească adj.]

- Derivat dela argat cu suf. -esc.

ARGĂȚESTE adv. În felul, după obiceiul argaților, ca un argat. Muncește argățeste.

- Derivat dela argat cu suf. -este.

ARGĂȚI vb. IV. 1. I n t r a n s . (uneori absolut)
A fi argat (sau argată), a avea slujba de argat, a munci ca argat. Il învăță ce să facă... ca să argătească cu folos. ISPIRESCU, L. 163. Stăpâne,... mă duc în lume să-mi caut norocul. Destul am argățit! id. L. 231. Care au argățit la noi dealungul anilor. CAZIMIR, L. 87. L-au bătut stăpânii pe unde a argățit. CAMILAR, N. 19. Dela opt ani argățesc. id. ib. II 157. Înainte vreme, când țărăanii din Budăi / hărgățeau la Berza, aveau și ei / răzășii din Mănești / ca-
meni de dârvală pe ogoare. I. ISTRATI, GR. 89.

2. T r a n s . (Complimentul drept sau nedrept arată pe

stăpân). A sluji cuiva sau a sluji pe cineva ca argat sau ca argată; p. e x t . a lucra în folosul cuiva fără a fi răspiătit (CCSTINESCU), a munci degeaba și din greu. Vei fi în viitor argat plugariului... și lui vei sluji, cum te-a argătit și el pe tine. MARIAN, SE. II 148. Acasă dacă l-aduse, Să-i argătească îl puse. PANN, ap. HEM. 1572. / T r a n s . (Complementul drept e argatul) A întrebuinta pe cineva ca argat sau ca argată. Auzind fata... cărpiturile lui Strâmbă-lemne... îndată și-au zis, că toate câte le spun ei nu-s adevărate..., și că pe dînsa au tot hargătit-o și-au tot necinstit-o până acum. SBIERA, P. 88.

[/Prez. ind. argătesc. / Și: (Regional) hargăți, hărgăți vb. IV.]

- Derivat dela argat.

ARGĂȚIE s.f. Starea argatului, slujba de argat. Petre zice:... Peții mei din argăție, Luați tot ce este-al meu. ALECSANDRI, P. II 111.

- Derivat dela argat cu suf. -ie.

ARGĂȚIME s.f. Mulțime de argați, toți argații la un loc, totalitatea argaților. Imprejuru-i ca o roată, Șade argățimea toată. ALECSANDRI, P. II 106. [Câmpul]... răsună'n mare zgomot de voioasa argățime. id. P. III 41. Înainte de a trece mai departe [da-daca =] se opri la o priveliste la care se strânsese toată argățimea și slujitorimea Gurții. SADOVEANU, Z. C. 257. Coconii și argățimea împușcarea în Tătari. GALACTION, O. I 53. Erau... meseriași, țărani și argățime. PAS, L. 90.

- Derivat dela argat cu suf. -ime.

ARGĂȚIRE s.f. Faptul de a argăți. [/Și: (Regional) hargă-

țire, hărgățire.]

- Abstract verbal al lui argăți.

ARGĂȚIT s.n. = argățire. S'a lăsat de argățit. /Și: (Regional) hărgățit, hărgățit s. n.]

- Abstract verbal al lui argăți, devenit abstract verbal.